

Univerzita Karlova v Praze
Filozofická fakulta
Ústav informačních studií a knihovnictví

Studijní program: informační studia a knihovnictví
Studijní obor: informační studia a knihovnictví

Vojtěch Šícha

Místo pro knihu v životě a díle spisovatele Bohumila Hrabala

Bakalářská práce

Praha 2007

Vedoucí bakalářské práce: Mgr. Blanka Vorlíčková

Oponent bakalářské práce:

Datum obhajoby:

Hodnocení:

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci zpracoval samostatně a že jsem uvedl všechny použité informační zdroje.

V Praze, 27. července 2007

.....

Vojtěch Šícha

Identifikační záznam

ŠÍCHA, Vojtěch. *Místo pro knihu v životě a díle spisovatele Bohumila Hrabala [The book in the life and work of writer Bohumil Hrabal]*. Praha, 2007. 38 s. 12 s. příl. Bakalářská práce (Bc.). Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav informačních studií a knihovnictví. Vedoucí bakalářské práce Mgr. Blanka Vorlíčková.

Abstrakt

Bakalářská práce představuje Bohumila Hrabala v roli čtenáře, vlastníka knih a spisovatele, jehož život byl s knihou a papírem neoddělitelně spojen. Úvodní část je věnována stručnému životopisu spisovatele, snaží se poukázat na významné mezníky v jeho životě, které ho dovedly až ke spisovatelské dráze. Další část se věnuje Hrabalovým čtenářským návykům, knihám, které četl, knihám, které ho inspirovaly k tvorbě. Jádrem práce je Hrabalův vztah ke knihám jeho práce s papírovými materiály, rozbor jeho strojopisů z pozůstalosti, rozbor knih, které Hrabal vlastnil a nyní se nacházejí v pozůstalosti. Text doprovází fotografická dokumentace Hrabalových knih a soupis knih, které hrabal četl, jenž vychází z rozboru jeho autobiografických děl. V závěru jsou získané poznatky shrnuty a krátce komentovány.

Klíčová slova

Hrabal, Bohumil, čeští spisovatelé - 20. století, literární život, osobní knihovny, literární tvorba, četba

Obsah

Předmluva.....	1
1 Úvod.....	3
2 Život a dílo spisovatele	4
2.1 Brno-Nymburk-Praha	4
2.2 Praha-Kladno a Libeň.....	6
2.3 Spisovatel na volné noze.....	8
3 Čtenář Bohumil Hrabal	10
3.1 Cestou k procitnutí	10
3.2 „Literatura pro děti a mládež“ – formování Hrabalova světonázoru 11	
3.3 „Literatura pro dospělé“ – zdroje inspirace	13
4 Knihy přicházejí a odcházejí.....	14
4.1 Dary, věnování, koupě.....	14
4.2 Hrabal s knihou v ruce	17
4.3 Kniha při práci ve sběrných surovinách	18
4.4 Zprostředkovatel knih.....	20
5 Hrabalova literární tvorba a její specifika	23
5.1 Nymburské účtenky	23
5.2 Hrabalovy psací stroje	25
5.3 Pracovní materiály - práce s textovými materiály.....	26
5.4 Práce s papírem – literární tvorba a literární koláže.....	28
5.5 Rozbor vybraných autorských strojopisů dochovaných v Hrabalově písemné pozůstalosti	29
5.6 Styk s nakladateli.....	31
6 Osobní knihovny Bohumila Hrabala	32
6.1 Nymburská knihovna.....	33
6.2 Pražské období	33
6.3 „Knihovna“ v Kersku.	34
7 Závěr	36
8 Seznam užitých literatury	37
9 Seznam příloh	I
9.1 Soupis knih v držení Tomáše Mazala.....	II
9.2 Seznam autorů, které Bohumil Hrabal četl	III
10 Obrazové přílohy	A
11 Písemná pozůstalost Bohumila Hrabala ve fondu Památníku národního písemnictví.....	G

Předmluva

Myšlenka zpracování bakalářské práce zaměřené na vztah významného českého spisovatele Bohumila Hrabala ke knihám, časopisům a papírovým dokumentům obecně, vznikla na semináři Osobní knihovny a knihovny osobností (vyučovaného v rámci oboru Informační studia a knihovnictví na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy) během letního semestru studijního roku 2005/2006.

Z původní krátké seminární práce se později vyvinula práce bakalářská především a díky PhDr. Richardu Khelovi, jenž byl iniciátorem celé práce a Mgr. Blance Vorlíčkové, která práci následně vedla. Důležitými faktory pro výběr tohoto tématu, byl také osobní zájem autora práce a fakt, že na 3. února roku 2007 připadlo 10. výročí úmrtí spisovatele Bohumila Hrabala, kterého je třeba stále připomínat.

Ačkoli se Bohumil Hrabal bezesporu řadí mezi významné osobnosti české kultury, v českém prostředí je paradoxně zájem o jeho osobnost a v jistém ohledu i jeho dílo nižší než v zahraničí. Bohužel lze jmenovat pouze tři významné komplexní monografie věnované Bohumilu Hrabalovi. Je to kniha z roku 1990 nazvaná prostě **Bohumil Hrabal** autora Radka Pytlíka, **Bohumil Hrabal: pokus o portrét**, která vyšla roku 2002 Jiřího Pelána a konečně celkem čerstvá **Spisovatel Bohumil Hrabal** z roku 2004, jejímž autorem je Tomáš Mazal.

Poslední jmenovaná monografie Tomáše Mazala, která věnuje vztahu Bohumila Hrabala ke knihám rozsáhlou kapitolu včetně mnoha významných fotografií, z nichž jsem některé (se svolením Tomáše Mazala) zařadil do přílohy této bakalářské práce, tak patří spolu s knihami **Kdo jsem** a **Ze zápisníku zapisovatele**, ve kterých sám Bohumil Hrabal podává mnoho zásadních informací ke zvolenému tématu, k nejdůležitějším užitým informačním zdrojům.

Tyto zdroje doplňují informace z osobních rozhovorů s bývalou redaktorkou nakladatelství Československý spisovatel paní Věrou Paškovou, která s Bohumilem Hrabalem pracovala na vydání mnoha jeho knih a Tomášem Mazalem, blízkým Hrabalovým přítelem, autorem výše zmíněné monografie.

Posledním velmi významným informačním zdrojem byl fond literární pozůstalosti Bohumila Hrabala uchovávaný v současnosti v Literárním archivu

Památníku národního písemnictví v Praze, ve kterém jsou uloženy Hrabalovy autorské strojopisy, jejichž rozboru je věnována jedna z kapitol této bakalářské práce.

Vzhledem k výše zmíněným faktům je zřejmé, že má tato práce i přes (či právě pro) své velmi specifické vymezení merita jejího zájmu možnost ukázat veřejnosti tvář nejen spisovatele ale také vášnivého čtenáře Bohumila Hrabala z jiného velmi zajímavého úhlu pohledu.

Aby mohl být podán, co nejdokonalejší obraz Bohumila Hrabala v roli čtenáře, milovníka knih, spisovatele, člověka posedlého psaním, ale také manuálně pracujícího dělníka, jehož úkolem bylo knihy likvidovat, je žádoucí využít co nejvíce rozmanitých zdrojů, z nichž je poté možné slepit fragment mozaiky, jež v sobě nese alespoň odraz tohoto navždy ztraceného originálu, jehož lesk dodnes oslňuje.

Tato práce chce ukázat, jak sám Bohumil Hrabal ve svém díle reflektuje svůj vztah k četbě, knihám a jiným textovým dokumentům. Neméně pozornosti pak práce věnuje spisovatelovu stylu a technice psaní a především jeho vztahu k papíru v roli nosiče myšlenek a uchovatele vzpomínek.

Zajímavé často i citově zabarvené vzpomínky z rozhovorů s pamětníky, přáteli a spolupracovníky, dodávají práci na autentičnosti. I to je důvod proč má tato bakalářská práce občas nádech vyprávění, přestože se snaží především předat získané poznatky objektivním jazykem. Vzhledem k tomu, že ji považuji za práci svým způsobem populárně-naučnou, byl bych rád, kdyby byl tento lehce prozaický styl v zájmu zachování čtivosti textu tolerován.

Citace v textu jsou zapsány pomocí prvního údaje záznamu a data vydání (tzv. Harvardský systém). Uvedeny jsou vždy v hranaté závorce, ve které je na prvním místě příjmení autora, nebo jméno korporace. V případě ústního podání, umístil jsem tuto informaci též do hranatých závorek s datem vedení rozhovoru. Bibliografické citace a citace v textu byly zhotoveny podle mezinárodních norem ISO 690 a ISO 690-2.

Na tomto místě chci poděkovat paní Věře Paškové, jež mi věnovala chvíli svého drahocenného času. Ukázala mi jakým výjimečně laskavým člověkem byl spisovatel Bohumil Hrabal. Slova díky si rozhodně zaslouží pan Tomáš Mazal, který mi poskytl dokumenty i osobní svědectví vysoce přesahující svým významem ostatní informační zdroje. A v neposlední řadě děkuji Mgr. Blance Vorlíčkové, vedoucí této práce, za její pomoc a podporu.

1 Úvod

Práce vychází zejména z autobiografických souborů próz Bohumila Hrabala *Kdo jsem*, obsahující texty sebereflexivního charakteru, které přímo odpovídají na otázky proč a jak se autor stal spisovatelem *Ze zápisníku zapisovatele*, textů, útržků, poznámek a korespondence vzniklých v průběhu celého autorova života. Dále z monografií, článků či recenzí jejichž autoři pojednávají Hrabalovo dílo, život, jeho svět z mnoha úhlů pohledu. Aby tento cíl mohla splnit, bylo třeba uskutečnit několik kroků.

Prvním z nich byl rozbor dokumentů uložených v Literárním archivu Památníku národního písemnictví. Vzhledem k tomu, že je zde uložený fond Bohumila Hrabala ve stavu před zpracováním, a proto je například omezeno množství dokumentů, které si lze najednou vypůjčit, bylo třeba vytipovat (ze soupisu, jenž je součástí přílohy) dokumenty, na nichž by bylo možné demonstrovat dopad přímého kontaktu Bohumila Hrabala s nimi.

V Literárním archivu se nacházely především strojopisy a korespondence, která mi nebyla zpřístupněna s ohledem na vlastnická práva. Druhým krokem tak byl pokus o vyhledání knih, které byly pravděpodobně součástí pozůstalosti Bohumila Hrabala, ale nacházejí se mimo tento fond. Několik z nich je v držení pana Tomáše Mazala, který sestavil jejich neúplný soupis určený především významem, který tyto knihy měly pro Bohumila Hrabala. Ačkoli neúplný, přeci je tento soupis velmi informativní. Jeho hodnotu navíc zvyšují fotografie některých knih, jež byly již dříve zveřejněny v monografii *Spisovatel Bohumil Hrabal*. Ty v zásadě nahrazují přímý styk s knihami v této pozůstalosti, který se mi bohužel nepodařilo vyjednat.

Třetím krokem pak byla práce s literárními prameny, především výše zmíněnými monografiemi, které v různé úplnosti poskytují bližší informace o životě a díle Bohumila Hrabala. Na základě jejich studia vznikl omezený soupis autorů, jež s velkou pravděpodobností Bohumil Hrabal četl či alespoň zběžně znal.

Výsledkem se stal profil významného světového spisovatele úzce vymezený úhlem pohledu knihovědného zaměření.

2 Život a dílo spisovatele

Osud nenaděluje do vínku všem stejně a v Československu dvacátého století nebyla vždy možnost vzít svůj osud do vlastních rukou, vzepřít se a jít svou cestou, aniž by byl člověk vystaven ústrkům jiných. V určitých obdobích naopak vlastní názor, osobité vidění světa mohly být a často i byly záminkou k pronásledování, trestání, ničení lidí.

Bohumila Hrabala „umazaly“ všechny významné události tohoto století. Některé přímo poznamenaly jeho všední život, jiné se ho dotkly méně, ale stále ještě tu zbývaly mezníky, které si autor teorie „umělého osudu“ od určité doby vytvářel sám. Změny, kterými se záměrně zraňoval v zájmu obohacení vlastní osobnosti, v zájmu sebe sama.

Těmito zlomovými okamžiky, lze rozdělit autorův život na několik etap, z nichž v každé se setkáváme s jiným Bohumilem Hrabalem.

2.1 Brno-Nymburk-Praha

Jen pár měsíců před vypuknutím 1. světové války se svobodné matce Marii Kiliánové narodil syn Bohumil (28.3.1914). Otec, důstojník c.k. rakouské armády Bohumil Bleha, není v rodném listě uveden.

Zprvu tak žije s matkou spolu s prarodiči v rodinném domku v Brně-Židenicích. O dva roky později díky sňatku Marie Kiliánové s Františkem Hrabalem účetním městského pivovaru v Polné, získává malý Bohumil spolu s novým otcem také nové příjmení Hrabal a o rok později v roce 1917 poté, co se narodil Bohumilův mladší bratr Břetislav, se rodina stěhuje do služebního bytu v prostorách pivovaru v Polné. Ani tam se ovšem Hrabalovi příliš dlouho nezdrželi. O další dva roky později se stěhují za prací otce do Nymburka.

Zde vstupuje Bohumil Hrabal do pětileté chlapecké obecné školy. Jeho nevalný studijní prospěch zpestřovaly poznámky, důtky a snížené známky z mravů. I přes různé excesy a nedostatečné pětiletku nakonec přeci jen absolvoval za pět let a na přání rodičů pokračoval ve studiu na střední škole. V té době zemřel v Brně Hrabalův dědeček, což vedlo k rozhodnutí, že další studijní zastávkou bude brněnské státní gymnázium, bydlet pak bude u babičky, aby jí nebylo smutno.

Když nesl budoucí gymnazista své frekventační vysvědčení z páté třídy k podpisu řediteli obecné školy, dostal více než čekal. Pan ředitel: „...vzal vysvědčení, podepsal, čekal jsem mezi dveřmi (Hrabal – pozn.Šícha), pan ředitel se zvedl od stolu a podával mi ve dveřích to moje frekventační vysvědčení a snad pro jistotu chtěl ještě můj ústní souhlas. Tak ty tedy chceš jít opravdu studovat? Přikývl jsem a řekl, že opravdu chci jít studovat. Na chodbě zazářilo slunce a pan ředitel Polanský mi zničehonic dal strašlivou facku, až se mi zatmělo v očích, lehce do mne vrazil svým pupkem a zabouchl dveře hromovou ranou. Myslím, že pan ředitel Polanský viděl celá ta moje studia dopředu jako jasnovidec....“ [HRABAL,1996]

Na brněnském gymnáziu se ovšem čerstvému primánu nevedlo o nic lépe. V pololetí obdržel čtyři nedostatečné, z mravů opět za tři. Na konci roku pak přibýlo nedostatečných a o tom, že by se student zklidnil či umravnil nemohla být ani řeč. Výsledkem bylo to, že žák Hrabal nebyl způsobilý, aby postoupil do vyššího ročníku.

Přes prázdniny byli rodiče udržováni v nevědomosti, neboť vysvědčení se prý teprve vyhotovuje, v pozdější verzi údajně shořelo při požáru učebny chemie. Až když si otec vyžádal od ústavu duplikát, pravda se ukázala.

Od následujícího podzimu pokračuje Hrabal ve studiích na státní reálce, což s sebou přináší návrat do Nymburka. Studium sice probíhalo podobně, jak svědčí tato vzpomínka: „, Na střední škole jsem trvale propadal z češtiny a opakoval jsem primu a kvartu a tak jsem si o dva roky prodloužil mládí...“ [HRABAL,1995], nicméně v roce 1934 Bohumil Hrabal odmaturoval, což mu umožňovalo zapsat se jako posluchač na vysoké učení technického směru.

Nutnou podmínkou studia humanitních oborů byl rok vyrovnávacího studia latiny. Po jeho absolvování už Hrabalovi nic nebránilo vstupu na akademickou půdu. Na přání rodičů se zapsal jako posluchač Právnické fakulty Univerzity Karlovy. V roce 1935 se tedy objevuje v Praze.

Ačkoli studium práv nebylo to pravé, co by si přál, vlastně je vůbec studovat nechtěl a studoval je zřejmě jen kvůli matce, jsou to právě práva, které nakonec vystudoval. Co je ovšem na této etapě Hrabalova života nejzásadnější je skutečnost, že z ničeho nic propadl touze po informacích všeho druhu, což ho mimo jiné zcela zákonitě dovedlo také k četbě literatury. Kromě svých oborových povinností tak navštěvoval rovněž přednášky z dějin literatury, umění a filosofie. Toto přelomové období přináší kromě hltání a nasávání vědomostí první záblesky tvůrčí literární aktivity. Pln dojmů, faktů a pocitů pokouší se Hrabal o vlastní autorskou

tvorbu na poli básnickém. Ovlivněn surrealisty, atmosférou o víkendech opuštěných kanceláří nymburského pivovaru a stohy předtištěných faktur, na které záhy napsal své prvotiny, pustil se do boje s psacím strojem. „*Opisoval z hlavy a šeptajících napovídajících úst, toporně hledav klapky*“ a za hustého deště, vzývající múzy píše: „*prší (...) slzy (...) kanou (...) po víčkách oken (...) a kouř zalévá město (...) modravým studem....*“ [MAZAL,2004]

Během následujících let pak pokaždé, když zavítá domů do Nymburka zasedne k psacímu stroji, a věty, které si již přiváží s sebou uložené v paměti, sype na papír. Je to součástí určitého tvůrčího rituálu. Obrazy, které načerpá během pobytu v Praze, jsou přetaveny v báseň teprve tehdy, když hrkotavě přejdou přes klapky psacího stroje. Autor se v zásadě vzdává rukopisu a všechny jeho texty (výjimku tvoří poznámky) jsou tedy strojopisy. První z těchto textů (báseň *Prší*) otiskují nymburské Občanské listy 16. září 1937.

V době, kdy má Hrabal za sebou již osm semestrů studia práv, přichází další zlomový okamžik, který ho osudově zasáhne stejně jako celý český národ. V roce 1939 začíná druhá světová válka a následné uzavření českých vysokých škol nejenže vytrhne Hrabala ze studia práv (z čehož měl vlastně radost, neboť ho studium nebavilo), ale zároveň před ním pomalu otevírá jeho „železničářskou“ éru.

Krátkou etapu zaměstnání u notáře v Nymburce následuje rok studia na soukromé střední škole a poté kurz výpravčích v Hradci Králové. Během studia pracuje zároveň jako úředník, skladník a dělník na trati. Do služby výpravčího nastupuje ve stanici Kostomlaty, jejíž literární obdoba se později stejně jako její „panoptikální“ zaměstnanci stává součástí příběhu o ostře sledovaných vlacích.

Krátce po válce (roku 1946) dokončuje studia a je promován doktorem obojího práva. Právnícké praxi se nikdy věnovat nechtěl a tedy ani věnovat nebude. Čekají ho různá zaměstnání a především kostrbatá cesta na český a posléze světový literární Parnas.

2.2 Praha-Kladno a Libeň

Po krátké vojenské službě pracuje Hrabal jako pojišťovací agent Živnostenského fondu a to údajně proto, aby překonal svoji vrozenou nesmělost. Tuto zkušenost již můžeme zařadit mezi ty, které si Hrabal sám ordinuje v rámci výše zmíněné „teorie umělého osudu“. Na druhou stranu je zřejmé, že to není čistě jen Hrabalovo rozhodnutí, ale i jakési vplynutí ze situace. Právníckou praxi provozovat

nechtěl, ale žít se něčím bylo třeba. Nacházel se tak mezi volbou nalézt zajištěné postavení, založit rodinu a žít poklidným životem na malém městě (před tím jej přátelé, zejména Marysko, důrazně varují) anebo celý život věnovat a obětovat umění (k tomu jej přátelé, zejména Marysko, důrazně vyzývají).

V té době byl Hrabal již relativně známým lokálním básníkem, připravoval vlastním nákladem publikování sbírky básní a takovéto úvahy jistě nebyly liché. Jeho situaci zatím řeší zaměstnání u firmy H.K. Klofanda, pro niž pracuje jako obchodní cestující, aby se s likvidací firmy po roce 1948 stal jejím likvidátorem.

Zásadním zlomem v Hrabalově životě byl dobrovolný odchod na brigádu do kladenských oceláren. Zároveň tak opustil i Nymburk a s ním celý dosavadní život. Zprvu bydlí na svobodárně v Kladně, později nachází útočiště v Praze-Libni v ulici na Hrázi č. 24.

Libeňská periferie i kouzlo kladenských hutí byly pro vnímavého básníka jistě silnými zdroji inspirace stejně jako explosionista Vladimír Boudník, se kterým se na kladenské brigádě setkává.

Od roku 1950 žijí s Boudníkem v Libni společně. Později se k nim přidává básník a filozof Egon Bondy (vlastním jménem Zbyňek Fišer), který říká: „ *Když mě požádal o schůzku (Hrabal pozn. Šícha), nevěděl jsem o něm vůbec nic, zatímco on o mně dost. Setkal jsem se s mužem o šestnáct let starším, což v jednadvaceti letech připadá člověku jako velký věkový rozdíl, a protože naše generace měla svízelné estetické problémy, všichni jsme hledali tvůrčí odpověď na bezprecedentně změněnou situaci a hledali jsme ji jaksi směrem proti proudu, nečekal jsem, že by starší chápali, oč nám jde. Potkal jsem však člověka nejen osobně úžasně okouzujícího, ale i takového, který našim snahám rozuměl (...) a ke všemu ještě-naší společnou „velkou knihou“ byl Tao-Te-Ťing. Takže jestliže vyšlo najevo ještě i to, že našim společným přítelem je tehdy všemi vysmívaný Vladimír Boudník, ocitl jsem se u Hrabala v Libni jako doma.“ [BONDY,2001 in MAZAL, 2004]*

Toto soužití trvá vlastně krátce (do jara roku 1955), ale vydá za desítky prožitých let. Intenzivní filozofické rozhovory, vzájemné předčítání literárních textů, teorií o umění a společnosti byly náplní mnoha dlouhých večerů a nocí. Témata byla rozličná, nikdy prý banální, ale především byly tyto velmi inspirativní rozhovory neutuchající motivací k další tvůrčí činnosti. Zde vznikají Hrabalovy první prozaické texty.

V roce 1952 Hrabal utrpí těžký pracovní úraz. Přes rok trvá rehabilitace a potom přichází verdikt lékařů,- „uznán schopen k lehčí práci“. Hrabal se do Kladna již nevrátí, od roku 1954 nastupuje ve Sběrných surovinách ve Spálené ulici v Praze a věnuje se psaní. Tyto texty se díky Karlu Maryskovi a Jiřímu Kolářovi dostávají zvolna do oběhu mezi jejich známé, mezi nimiž jsou i lidé napojení na oficiální nakladatelství. V roce 1956 pak v rámci strojopisného almanachu vychází pět Hrabalových próz.

2.3 Spisovatel na volné noze

V téže roce se Hrabal žení s Eliškou Plevovou (Pipsi), záhy pak získává půlroční stipendium Českého literárního fondu na dokončení sbírky povídek. Zároveň mění zaměstnání. Nastupuje do libeňského divadla jako kulisák a dále píše. Bohužel jeho kniha povídek *Skřivánek na nitě* nesmí vyjít. Nakonec se cesta k publikování otvírá díky časopisům. Hrabal se stává spisovatelem na volné noze, až konečně v lednu 1963 vychází jeho první kniha *Perlička na dně*.

Bohumil Hrabal se tak přes všechny překážky (a nutno říci i ústupky) konečně stává skutečným spisovatelem. V krátkém rozmezí vydává šest knih, z nichž se některé stávají předlohami úspěšných filmů, jenž proslaví jejich tvůrce a tedy i Hrabala jak u nás tak ve světě.

Toto období vrcholí v roce 1968 a s příchodem vojsk Varšavské smlouvy stejně jako mnoho jiných společenských počinů a aktivit končí. Knihy připravené k tisku přichází do stoupy. Spisovatel Hrabal se stahuje do soukromí. To ovšem neznamená, že by přestal psát. Naopak! Právě v této době vznikají vzpomínkové prózy jako například *Postřižiny*, které přivádí do světa literatury strýce Pepina a jiné nezapomenutelné postavy a postavičky maloměstského Nymburka. Vznikají *Slavnosti sněženek*, *Městečko, kde se zastavil čas*, *Obsluhoval jsem anglického krále* aj.

V 70. a 80. letech se tlak uvolňuje a některá díla mohou vyjít, nutno však dodat, že s redakčními úpravami a ne zcela v Hrabalově režii. V revolučních dobách počátku let 90. Hrabal nezůstává stranou a jako jeden z mála významných českých autorů reflektuje tuto dobu tak zvanými dopisy Dubence, které se pohybují na rozmezí osobní výpovědi a prostého komentování politické a především společenské situace v zemi. Na konci 90. let vychází 19. svazková edice sebraných Hrabalových spisů, zahrnující veškeré publikované i dříve nepublikované texty, dopisy a také bibliografické dodatky k dílům.

V únoru 1997 Bohumil Hrabal podlehl zraněním po pádu z okna pražské nemocnice Na Bulovce. Podle některých věrných odkazu spisovatele však „*Bohumil Hrabal nezemřel, pouze přestal psát.*”¹

¹ Z proslovu profesora Františka Dvořáka předsedy Spolku českých bibliofilů ve strašnickém krematoriu

3 Čtenář Bohumil Hrabal

Hrabalovo dílo je výrazně autobiografické. Odraz každého z prožitých životních období je možné v různých modifikacích v jeho prózách odhalit. V pozdějších letech se Hrabal již jako známý autor v různých rozhovorech na přání čtenářů pouští do glosování jak své životní, tak i literární pouti. Tyto texty jsou dnes cenným zdrojem informací o způsobu tvorby, inspiracích, literárních vzorech a jiných vlivech, které Hrabala ovlivňovaly po celou dobu jeho bohatého života.

Mezi silné zdroje inspirace bezpochyby patří literatura všeho druhu a to i v tom případě, kdy ji člověk cíleně nevyhledává. Literární postavy žijí vlastním životem, ať už v přímém ústním sdělení, nebo ve světě divadelních, rozhlasových a od padesátých let dvacátého století čím dále výrazněji také televizních her, inscenací a jiných zpracování. Dostávají se do našeho podvědomí z kolorovaných obálek knih a časopisů ve výlohách knihkupectví, na stáncích trafik či z reklamních plakátů, ale především formou vzdělávacích snah našich rodičů a jejich pokračovatelů v dobách našich bytí i krátkých studií.

S četbou začíná každý lidský jedinec v různém věku, v závislosti na duševním vývoji a vlivu okolí. Je jisté, že od dob zavedení povinné školní docházky má na vzdělání a tedy i na výuku četby své nezadatelné právo každý.² Pod vlivem výuky (v ideálním případě nejprve rodičovské) a prvních čtenářských pokusů tak vzniká vztah čtenáře ke knize, četbě a literatuře obecně, který může, ale často také nemusí, být kladný.

3.1 Cestou k procitnutí

U spisovatele světového významu, k jakým se Bohumil Hrabal bezesporu řadí, se předpokládá, že byl zaníceným čtenářem již od útlého dětství, a proto může být pro mnohé velkým překvapením, když se dozví od samotného autora, že: „*Do dvaceti let jsem neměl ani zdání, co to je psaní, co to je literatura.*“ A že teprve „*po dvaceti letech se zlomilo moje pevné prkno nevědomosti a zase naopak jsem*

² zde je v míněna oblast historických Českých zemí a Moravy od roku 1774 (od Tereziánských reforem).

propadl literatuře a výtvarnému umění tak, že číst a dívat se a studovat bylo moje hobby.“ [HRABAL,1995]

Ano, kouzlu výtvarného umění, estetiky, možnosti dívat se na svět z různých úhlů pohledu, pojmenovat stejné věci různými jmény a naopak, tajům literatury a posléze euforii z vlastní tvůrčí činnosti propadl Hrabal sice teprve jako vysokoškolský student a potřeba číst a především psát mu zůstaly až do konce života, ale to neznamenaá, že na něj neměla literatura, psané slovo, vliv již v útlém věku.

Pokusím se nyní nastínit počátky a vývoj Hrabalových čtenářských návyků, jak je sám s odstupem času popisuje. Stejně tak se pokusím předložit doklady na Hrabalově osobním svědectví nezávislé.

3.2 „Literatura pro děti a mládež“ – formování Hrabalova světonázoru

„Od první třídy obecné školy až do maturity moje zamilovaná denní četba byla Biblická dějprava, Z českých mlýnů a Kuchařka.“ [HRABAL,1996]

Hrabalovo předškolní a posléze i školní období je až na pár kratších výjimek úzce spjato s prostředím nymburského pivovaru. Tato „univerzita univerzit“ přinášela na každém kroku nějaká nová překvapení, situace tak nové, že se tajil dech, nebo naopak dobře známé scénky, které si člověk vychutnává právě pro tu detailní znalost toho, co v následujících chvílích musí nevyhnutelně nastat. Když se k těmto kouzlům okamžiku připojí ještě příběhy, historie a všemožná vyprávění, které skrývala bezdná hlubina paměti strýce Pepina, nezbyvá už na četbu literatury mnoho volného času. Veškeré potřeby dětské fantazie hravě uspokojí tyto narativní lázně, pod nimiž ostatně život sám pěkně zatápí.

Pokud hledáme něco, co by mladého chlapce poznamenalo na celý život, je to právě schopnost všechny tyto netříděné informace pojmout, přebrat si je po svém, udělat si vlastní závěr (v případě Hrabala navíc ještě autorsky převést do prozaické podoby). Vzniká tak celistvý obraz světa, ačkoli se zatím rozprostírá na území od hlavní brány ke sladovně.

Na tuto svou vlastnost právě Hrabal naráží v úvodní citaci a později dodává: *„ Tato kombinace mi zůstala. Když jsem později studoval práva, dovedl jsem současně bádát v Kantových Základech k metafyzice mravů a k tomu číst Šejdrem (...)*

nelze se divit, že moje knihovna má dneska hřbety knih v pořadí, které čtu namátkou: Bayerische Köchin in Böhmen, Vyšetřovací metody bezpečnostní služby,...“ [HRABAL,1996]

Toto míchání a kombinování se později odráží nejen v Hrabalově tvorbě literární, bylo ale i podstatou jeho možná doposud málo známé činnosti výtvarné, o které se později obšírněji zmíním v jiných souvislostech.

Vyjma těchto zmíněných tří titulů (Biblická dějeprava, Z českých mlýnů a Kuchařka) najdeme v pomyslné Hrabalově dětské knihovničce (*„poté, co se naučil číst, k čemuž mu dopomohl originálně využitý slabikář: „každou stránku, kterou se naučil, vytrhl a zahodil“* [MAZAL,2004]) ještě knížku velkého formátu pro předškolní děti, kterou miloval, s jejímž dětským hrdinou se ztotožnil, **Z Ledajáčka Ledaják** (kupodivu se dochovala v pozůstalosti). Nicméně lze konstatovat, že ho v raném dětství literatura v papírové podobě mýjela, a proto její vlivy přijímal především v jiných podobách, jako je zpěv či ústní vyprávění. Po vstupu do obecné školy tak musel nastat určitý zlom.

Na první pohled byly náplní jeho působení ve školních škamnech činnosti úplně jiného ražení. Především bavil sebe a své spolužáky různými vylomeninami a jeho studium, lze-li ho vůbec nazvat studiem, chřadlo na úbytě. Přesto se ovšem naučil číst, psát a počítat a s odstupem času vzpomínal s úsměvem i na profesora češtiny a jeho přednášky o literatuře .

Z vlastních Hrabalových vzpomínek pak vysvítají jen knihy **Nepochopen Florence Montgomeryové**, kterou hrabal četl podle svých slov v páté třídě a nikdy ji nedočel, neboť ho její četba skličovala, a později zhruba ve věku patnácti let dostal k detektivkám Leona Cliftona či Nicka Cartera (např. **Zhovadilý doktor Quartz a sličná Zanona** [MAZAL,2004]).

Vzhledem k nedostatku významnějších pramenů, lze toto krátké období uzavřít s tím, že žák Hrabal přes nevalné studijní výsledky, ostentativní nezájem o učivo a *„neschopnost vzít do prstů učebnice a jen si v nich listovat“* [HRABAL,1996] určité znalosti a tedy i znalosti literatury prokázat musel, neboť ve studiích pokračuje na gymnáziích v Brně a posléze v Nymburce.

Pokud Hrabalovi během následujících let studií něco učarovalo, nebyla to literatura, ale hudba. Hrál na klavír, učil se hrát na trubku. V jeho případě pak určitě platí, že člověk, jenž se zajímá o určitý druh umění, dříve či později dojde i k jeho jiným formám.

Jestliže nad Hrabalem stále visel „zvon nevědomosti“ a jeho studia byla stále trpce snášenými muky prožívanými více méně v pasivitě, přeci jen se v něm formoval duch tvůrčí a konec konců který gymnazista nenapíše svůj zamilovaný dopis či jeho veršovanou obdobu, tedy první báseň. Takové pokusy jistě nelze přeceňovat, ale v případě Bohumila Hrabala, již jeho „literární procitnutí“ doslova klepalo na dveře. Maturitní zkouškou ještě prošel jako ve snu a gratulace k úspěšnému absolvování „zkoušky dospělosti“ přijímal s rozpaky.

Vyhověl přání rodičů a aby se mohl pustit do studia práv, studoval ještě rok soukromě latinu. Ale když pak v roce 1935 přijíždí do Prahy, vstupuje už zároveň do světa informací, do světa literatury, kde si sice zpočátku počínal tak jako ve svých čtenářských začátcích, tedy tak že četl ode všeho něco a páté přes deváté, proud literatury ho doslova strhne.

3.3 „Literatura pro dospělé“ – zdroje inspirace

„Můj tehdejší život bylo jen a jen studium, nejenom literatury, ale i výtvarných směrů, a jak vidno, i filozofie.“ [HRABAL,1996]

Čte v té době mnoho a ještě v dospělém věku si pamatuje mnohá díla nazpaměť. Postupem času se ale z tohoto obrovského množství literatury začínají vynořovat stěžejní díla, jichž si Hrabal cení více než jiných a která mají zásadní vliv nejen na jeho tvorbu, ale i na jeho životní styl. Průběžně si tak vytváří svůj specifický pohled na svět, svůj světový názor, jenž se odráží v celém jeho díle.

Patří sem především tři silné filozofické osobnosti a pak umělecký směr, jehož vliv neodezněl do dnes.

1. **Arthur Schopenhauer** – filozof, s jehož dílem se Hrabal seznámil *ponejprv na Právnické fakultě Univerzity Karlovy. Ani přesně nevěděl proč, ale zřejmě to byl jeho osud, že se zapsal na přednášky doc. Josefa Fischera o Schopenhauerovi.*

2. **Ladislav Klíma** – český filozof (1878-1928), *originální myslitel a básník, jehož dílo v třicátých letech dvacátého století procházelo jednou z vln čtenářského zájmu.*

3. **Lao-c' (Tao-Te-Ťing)** – *kniha, kterou v překladu R. Dvořáka z roku 1920 získal Hrabal sice až počátkem padesátých let, ale která se stala nesmírně důležitou a každodenní učebnicí (až do posledních dnů života)*

4. *Surrealismus*, jemuž se dostávalo, zvláště v Čechách, výrazného porozumění a podpory, znamenal nejen kontinuitu avantgardního myšlení, ale mnohým včetně Hrabala přinesl pocit vnitřního uvolnění, osvobozujícího myšlení, akceleraci fantazie.“ [MAZAL,2004]

4 Knihy přicházejí a odcházejí

4.1 Dary, věnování, koupě

Pokud bychom postupovali chronologicky, je to nejprve surrealismus, který je jasně patrný z Hrabalových prvotních básnických počínů. „Byl to Giuseppe Ungaretti (kniha **Pohřbený přístav** - dar od malíře Antonína Frýdla pozn. - Šícha)³, který mě v mých dvaceti letech inspiroval, a pod jeho dojmem jsem začal psát verše a moje hnací síla psací byla radost z vět...“ [HRABAL,1995], ale také Karel Marysko, Hrabalův osobní přítel, básník, který na něj měl zejména od 40. let velmi silný vliv.

Surrealismus později, v době kdy Hrabal opouští poezii a vrhá se k próze, ustupuje do pozadí, prochází však i nadále Hrabalovým dílem a zůstává spíše skrytou pomocnou technikou. Ostatně Hrabal se nikdy nestal členem nějaké umělecké skupiny (ačkoli měl například ke **skupině 42**⁴ poměrně blízko), tak ani v případě surrealismu nebyl ortodoxní.

V této době, krátce po zahájení studií na Právnické fakultě, se Hrabal seznamuje se základními představiteli světové filozofie, mysliteli, jakými byli I. Kant, G. W. Leibnitz či G. W. Hegel. Mezi jinými si kupuje naproti právnické fakultě pět svazků A. Schopenhauera: „byly to černé knihy, komentované, podtrhané, a neznámá slovíčka byla napsána na marginu. Podle rukopisu jsem poznal, že to bylo z knihovny Ladislava Klímy.“ Ze stejné doby patrně pochází také kniha **Novověká filozofie** V. Windelbanda nalezená později v Hrabalově pozůstalosti, notně opotřebovaná, po několikáté znovu svázaná. Stejnou barvou a také stejným způsobem jsou zde zatrženy

³ Ungaretti, Giuseppe - (1888-1970) moderní italský básník

⁴ česká umělecká skupina ovlivněná především civilismem, kubismem, futurismem a konstruktivismem, u níž lze nalézt i prvky surrealismu a existencialismu, byla založena v roce 1942 a její činnost ukončena 1948. Její vliv na českou literaturu a české umění vůbec lze však najít i mnohem později.

celé pasáže jako v knihách Schopenhauerových, což svědčí o tom, že pocházejí ze stejné knihovny: buď Ladislava Klímy, anebo už Bohumila Hrabala.

Svá studia z vlastního zájmu stále prohlubuje, aby pak už okolo roku 1941 „byl znám jak odborník na filozofii a výtvarné umění.“ Studuje: „*dějiny řecké a římské filozofie s přihlédnutím k Indii a Číně(...)* pokračoval ve studiu *paristiky, scholastiky k filozofii renesanční. Prošel Descartem, Hobbesem, Spinozou...*“ [MAZAL,2004]

Pochopitelně čte významné české i světové autory např. K. J. Erbena, B. Němcovou, L. F. Céline, Fr. Kafku, zamiloval se do knihy **Život Gargantuův a Pantagruelův** Fr. Rabelaise (Vánoční dar od strýce), což „*je takových 900 stran vyprávění velice humorného a velice intelektuálního, a neustále jsou tam citace starých Řeků a Římanů. A tam vlastně jsem se naučil a pochopil, co je to citovat...*“ [HRABAL,1996]

Zcela výlučnou pozici má mezi ostatními autory irský spisovatel James Joyce, o jehož díle později Hrabal v rozhovoru ve Skotsku (1990) říká: „*Joyceho čtu do dnes, to je úkol, abyste ho viděl jako celek, Joyce je úkol na celý život.*“

Podle vzpomínek Karla Maryska Hrabala velice silně oslovily **Běsi** Fjodora Michajloviče Dostojevského a také tvorba ruského básníka Sergeje Jesenina, jehož básně Hrabal „*recitoval ještě pár dní před svou smrtí v nemocnici*“. [MAZAL,2004]

Literaturu chtěl ovšem Hrabal uchopit i po stránce teoretické, a proto je třeba vyjmenovat (opět s K. Maryskem) některá podstatná díla z oblasti teorie literatury. Mezi jinými Viktor Borisovič Šklovskij a jeho **Teorie prózy**, Jan Mukařovský: **Kapitoly z české poetiky**, dále díla Karela Teigeho, Vítězslava Nezvala či André Bretona.

Zároveň se v Hrabalovi probouzí velmi silný zájem o výtvarné umění, které zastává v jeho hodnotovém žebříčku pozici výlučnou, možná i vyšší než literatura samotná. Hrabalovo výtvarné vzdělání se později projeví mimo jiné jeho vlastní výtvarnou aktivitou, stane se věčným tématem k diskusi a nezřídka se odrazí v samotných autorských textech. Zde se sluší podotknout, že to byl právě již zmíněný Karel Marysko, jenž byl pro Hrabala učitelem, průvodcem a také prvním čtenářem i kritikem. Společně se pokoušeli o publikování svých raných básnických sbírek, což je zcela samozřejmě vedlo k vyhledávání jejich významnějších básnických kolegů, tedy bezpochyby i ke sledování současné české básnické tvorby obecně.

Významnou knihou této epochy, kterou Hrabal získal od přítele (zřejmě K. Marysky) byla bezpochyby **La Conquête de L'rrationnel** předního surrealisty Salvadora Dalího. Pod jejím vlivem sepsali Hrabal s Maryskem *Manifest neopoetismu*. Ten se bohužel nedochoval ani v opise „(podle Hrabalových slov to byla celá malá knížečka)“ [MAZAL,2004].

Válka přišla a odešla, Hrabal ukončil studia, byl několikrát krátkodobě zaměstnán, stále ponořen do četby surrealistů a také prokletých básníků, náhle si uvědomuje, že je mu třeba žít skutečně v „reálném“ prostředí „obyčejných lidí“. Stěhuje se do podnájmu do Prahy. Přichází rok 1948. Pokud byla do této chvíle naděje na publikování nízká, nyní se přiblížila nule. Nyní se píše do šuplíku, nebo se verši rovnou zatápí. Hrabal však píše čím dál tím více pro zábavu a vnitřní očistu. O popularitu mu nejde. Bohatě mu stačí pár ručně sešitých knížeček, aby mohl přátelům předčítat své verše a čím dále tím častěji prózy. V tvorbě byl hluboce ovlivněn **Rudou jízdou** Isaaka Babela, kterého si sám pro sebe učinil vzorem, kterého lze psaní již těžko dosáhnout.

Když pak odchází do kladenských hutí a po určitém hledání nachází útočiště v Praze Libni, přerod spisovatele i člověka je téměř dokončen. Zůstává však i nadále v kontaktu s přáteli. Mezi jinými také s Jiřím Kolářem, který mu zpřístupňuje poezii severoamerických básníků, jejichž překlady se zabýval. Díky Kolářovi se tak seznamuje s dílem C. Sandburga **Ocel a dým**, četl **Pustou zemi** T. S. Eliota, W. Whitmana, D. Thomase a jiné.

Pokud okolo řádí totalita 50. let, Hrabal žije totálním životem. Není proto divu, že se k němu připojují básník „totálního realismu“ Egon Bondy a explosionista Vladimír Boudník, jejichž názory na svět a umění si byly velmi blízké. S Egonem Bondym sdíleli především stejnou vášeň pro Tao-Te-Ťing (Lao-c'), jenž byl pro ně doslova každodenní učebnicí.

Ovšem Hrabalův libeňský byt je v té době otevřen takřka všem. V domku na Hrázi se brzy začali scházet básníci, spisovatelé, filozofové i výtvarníci, mimo jiné proto, aby se vzájemně seznámili se svými novými díly. Bez významu jistě není, že autor, který sám rád četl, povzbuzuje k této činnosti ostatní a také sám rád předčítal. Je zcela jasně patrné, jak důležitou byla pro autora veřejná nebo alespoň poloveřejná četba. Navzdory tomu, co sám přečetl, navzdory tomu, že se sám velmi dobře orientoval v literatuře a literárním dění, předčítání a reakce na ně u něj figurovaly

mezi hlavními kritérii kvality jeho vlastní tvorby. Hrabal tak podporován svými přáteli a zároveň kritiky jaksi získával důvěru ve vlastní tvorbu:

„Když jsem dočetl poslední řádky Jarmilky,(...), já jsem nevěděl, co jsem napsal, (...), ale „ že mi nejdřív Marysko a pak Egon Bondy a potom Jiří Kolář řekli, že to, co jsem napsal, že je dobré. Bez těchto lidí bych přestal psát...“ [HRABAL,1995]

Povídka *Jarmilka*, lze považovat za zcela zásadní přelomové prozaické dílo. Hrabal se v ní podle svých slov pokoušel vypořádat s Bretonovou **Nadjou**. Poté, co ji svým přátelům přečetl, byli jí velmi zasaženi a svorně Hrabala nutili, aby v tomto realistickém stylu pokračoval. Od napsání Jarmilky píše Hrabal prakticky jen prózu.

Za povšimnutí jistě ještě stojí poznámka pod čarou v závěru Jarmilky. Svědčí o tehdejšímu způsobu Hrabalova života, kdy se kolikrát vracel z práce tak vyčerpaný, že mu na psaní nezbývalo sil. *„...ráno co ráno vstávám a nemám ani čas se zamyslet, jsem šťasten, jsem nešťasten?“* Ale je třeba říci, že *„nakonec vše bylo v jeho režii - byl přesvědčen, že „spisovatel“ (za kterého se ale ještě nepovažoval) je tím užitečnější, čím víc se mu podaří ztlumit klamný lesk umělce a být jen obyčejným člověkem. Tak jak ho učila Lao-c’ova kanonická kniha, kterou nosil i při práci ukrytou pod zástěrou... .“* [MAZAL,2004]

4.2 Hrabal s knihou v ruce

Tato kanonická kniha Lao-c’ skutečně provázela Hrabala na každém kroku a to až do posledních let života. A právě tato kniha (*„tu kanonickou knihu Lao-c’ jsem viděl asi dvakrát. Pokaždé vypadala jinak. Jak ji u sebe pořád nosil (Hrabal pozn. Šícha), rozpadala se a tak měla několikráte slepované desky...“*), byla zároveň artefaktem dokládajícím Hrabalův vztah ke knihám, které se pro něj staly z nějakého důvodu životně důležitým, obecně. Tyto knihy se stávají součástí Hrabalova denního itineráře. Žijí společně se svým majitelem. Musí být stále k dispozici, stále při ruce a podle toho také vypadají.

Podle Tomáše Mazala, nosil Hrabal i v závěru života *„trvale ve svém batůžku dvě tři knížky“*. Již zmíněnou **kanonickou knihu o Tau a ctnosti** vždy *„doprovázela Eliotova Pustá země, občas Zápisky Malta Brigga R. M. Rilkeho či Die verschwundene Malerei od Klause Fusmanna, někdy z edic surrealismu Salvador Dalí La Conquête de L’irrationnel... A také jeden svazek, právě vydaný díl*

Sebraných spisů Bohumila Hrabala... aby jím mohl někoho obdarovat.“
[MAZAL,2004]

Podobné známky vykazovala na příklad i výše zmíněná kniha Viktora Šklovského **Teorie prózy**, která byla stále přítomna na Hrabalově stole a byla prý značně opotřebována častým listováním.

Hrabal se ale o své knihy staral, zejména, nebylo-li zbytí, opravil roztrhanou vazbu či dolepil kartonem desky a to vše bylo samozřejmě tvořeno s výtvarným cílem. Když později Hrabal zachraňoval knihy ze sběru, častokrát dostal do rukou knihu po fyzické stránce v katastrofálním stavu, ale pokud stál obsah za to, neváhal a knihu spravil. A takových významných knih šlo tenkrát do sběru opravdu dost a dost. Hrabal k tomu uvádí, že právě ve sběrně starého papíru sám našel a přečetl knihy F. Nietzsche, M. Kusánského, G. W. Leibnitze a hlavně **Metaphysik als Ereignis...**

4.3 Kniha při práci ve sběrných surovinách

„Tři muži a jedna žena zabývají se tu den co den metrčky starého papíru.(...)„Za duben to bylo sto jedenáct tun papíru“ radostně odpovídá soudruh Hrabal...“ [MAZAL,2004]

Tato zcela specifická situace nastala poté, co byl Hrabal v roce 1954 po těžkém úrazu v kladenských hnutí (1952) zaměstnán ve Sběrných surovinách ve Spálené ulici v Praze. Zde se totiž denně setkával s množstvím knih, časopisů a jiných papírových dokumentů, které mu všechny doslova procházely pod rukou. Ačkoli práce u lisu, kterým se starý papír lisoval byla značně namáhavá, stačil si při ní Hrabal „listováním“ pročitat knihy, které lidé do sběrně přinášeli nebo které svázela auta ze zrušených knihoven.

Tato sběrna a její postavy se později promítnou Hrabalovou tvorbou. Některé scény se objeví i ve filmovém zpracování. Příkladem za všechny může být film *Něžný barbar* a scéna, kdy J. Menzel v hlavní roli Bohumila Hrabal předčítá staré uklízečce úryvky z červené knihovny, kterou pro ni pravidelně z papírového šrotu vybírá.

Hrabal pracuje v této sběrně v opravdu pohnuté době a tak musí denně poslat do stoupy obrovské množství „závadné literatury“. Ačkoli by jistě rád, není v jeho

silách všechny knihy zachránit. Pokud se objeví nějaký opravdu vzácný exemplář většinou jej vyjme a následně daruje. Knih určených k likvidaci je však příliš mnoho.

Hrabal se s tímto barbarstvím vyrovnává po svém, tvoří tak zvané „*asambláže*“. Vznikaly vlastně tak, jak později Hrabal zaznamenal ve své Příliš hlučné samotě. Našel-li v tom ohromném množství papíru něco opravdu výjimečného, připojil to k nějakému balíku papíru, čímž se snažil dosáhnout nového estetického rozměru. Každý balík potom obsahoval ještě něco navíc, stal se uměleckým artefaktem.

Sám Hrabal situaci komentuje: „*škoda, že nebyl tenkrát fotograf, který by zaznamenal ty moje postupy metrákových asambláží, barevných balíků ze všech možných variací, které může variovat papír...od novin, knihy, odpadu papíru z kanceláří, krámů a košů na ulicích...*“ [HRABAL,1995]

Příznačné pro tehdejší dobu také bylo stále opětovné převrácení hodnot pod vlivem politických zásahů a průběžném „aktualizování“ výkladu ideologické doktríny, které měly přímý vliv na status autorů a jejich děl vzhledem k jejich vhodnosti či škodlivosti. Proto jsou Hrabalova tehdejší próza a jeho osobní vzpomínky zároveň i historickým dokumentem, jak je patrné z následující ukázky: „*Za ty čtyři roky, co jsem tam dělal, zabalil jsem jistě víc než patnáct metráků Goethů. Ale aby absurdita byla úplná, přivezli tam potom dvě stě metráků Stalinovějch spisů.*“ [SLAVÍČKOVÁ,2004]

Nutno podotknout, že podobná situace jako v 50. letech nastala také v časech normalizace po roce 1968. V té době shodou okolností pracovala Hrabalova žena Eliška ve sběrně starého papíru, kam byly sváženy knihy „autorů v likvidaci“.

V krátké době došlo i na Hrabalovy knihy **Poupata** a **Domácí úkoly**. Z Hrabalem stylizovaných vzpomínek paní Hrabalové je jasně zřejmé, jak s Hrabalem tato skutečnost otrásla. Zároveň opět barvitě přibližuje tehdejší společenskou situaci:

„A pak jednoho dne, kdy velice přšelo, nákladní auta svázela na třikrát Poupata, přšelo na ty Poupata, stála jsem u váhy a viděla jsem tam ty balíky, na každém balíku bylo jméno mého muže, a já jsem třikrát po vážení napsala konsignaci a váhu a směr určení, jeden ten náklad šel až do Holešova, dva náklad'áky šly do papíren ve Štětí, přšelo jen se lilo, zavolala jsem mého muže, který přijel kombíkem, stál tam v dešti a já jsem stála na rampě v kancelářském plášti, všichni to viděli, jak můj muž byl v tom dešti zbědovaný, že i vedoucí, který kráčel z brány, tak se raději vrátil, a ze druhého náklad'áku vystoupil úředník ze skladu těch Poupat, stál v tom dešti, díval se na mého

muže, laureáta, který byl promočený, jako by spadl do řeky, a úředník pokrčil rameny a řekl...Já za to nemůžu, kdyby to šlo, tak bych vám dal celý ten nákladák těch Poupat...A já jsem pravila...Ale jeden balíček mu dáme...

A už odpoledne tam na Letné chodili po hospodách železničáři, pomocní dělníci trati, měli plné aktovky Poupat, které ukradli z vagonů a prodávali je hostům pivnic za čtyři plzeňská piva, za dvacku, a můj muž si ve Formance na Letné koupil za čtyřicet piv deset Poupat...

Taky jsme se koncem měsíce vydali na Moravu, jeli jsme autem, a tam před Brnem byla kontrola aut, když člen esenbé držel občanskou legitimaci mého muže, tak se zničehonic naklonil a řekl...Tak co, pane Hrabal, přijel jste si pro Pópata? Ne-é, řekl můj muž, jedu na návštěvu...Ale člen esenbé s velkým smíchem mu podával legitimaci, pak řidičák a technický průkaz a řekl...Neříkáte, jedete si pro Pópata, já už je taky mám...v Holešově vykradli vagón a Brno je plný Pópata... “ [HRABAL,1996]

A tak si i knihy určené k likvidaci kolikrát dokázaly najít cestu mezi své čtenáře a nezřídka to byl sám Hrabal, který jim pomáhal znovu na svět a křísil je k novému životu.

4.4 Zprostředkovatel knih

Ostatně Hrabal sám vždy tvrdil, že kniha musí žít, k čemuž je třeba dodat, že pro Hrabala neměla kniha pouze jeden (textový) rozměr, ale také rozměr umělecko - výtvarný. (To znamená, že jakékoli úpravy dodávající jejímu vzhledu, či obsahu nový význam byly přísně vítány a lze je považovat za nový způsob obcování s knihou, přinášející nejen „pasivní“ čtení, ale zároveň i vzrušující zážitek z tvorby a z ní vyplývajících nových skutečností.) Pro radost sobě i přátelům občas svázal některé své texty, jejichž vazba byla pokaždé originálem a Hrabal při tom částečně mohl uspokojit své výtvarné potřeby.

Hrabal byl pro svou erudici a později také pro svůj věk (viz. Egon Bondy) přirozenou autoritou. Měl mnoho přátel a významných kontaktů a tak se mohl snáze dostat k literatuře v té době hůře dostupné. Kromě svých názorů na ně se tak (a to je důležité) velmi rád dělil i o knihy samotné. Tomáš Mazal k tomu napsal: „*to, co Hrabala skutečně zaujalo-rozdal přátelům! Prý proto, aby se neobklopoval přepychem, byť jen knihovny. Jistě mu ale především šlo o to, aby mohl na toto téma rozprávět.*“ [MAZAL,2004]

Tyto dary tedy nelze považovat za dary v běžném slova smyslu. Samozřejmě, že tak Hrabal také vyjadřoval svoji přízeň člověku, kterému knihu dával, ale podstatou darování nebyl dar jako takový, nýbrž to, co kniha nesla v sobě. Z rozhovoru s Tomášem Mazalem vysvítá, že šlo v podstatě o spontánní projevy. Pokud někdo projevil o nějakou Hrabalovu knihu zájem, většinou ji obratem ruky obdržel se slovy „*jen si ji vezměte, já ji už četl, já ji nepotřebuji, ale vám by se mohla hodit*“ [rozhovor s Tomášem Mazalem, 2007] a pranic nezáleželo na exkluzivitě vydání, ceně či jedinečnosti knihy, kdyby taková kniha byla psána třeba na pergamenu, pro Hrabala byla podstatná především z důvodu sdělení, které nesla.

Zajímavým Hrabalovým počinem, pak také byla příprava výborů z literatury pro čtenáře. Nejedná se o přímé zprostředkování knihy v podobě předmětu, ale o podělení se o zážitek z četby formou doporučení. Hrabal se do této činnosti pustil krátce poté, co se mu podařilo publikovat první z jeho knih.

Je to způsob dialogu, který autor-spisovatel vede se svými čtenáři. Možná si Hrabal myslel, že tak usnadní čtenáři cestu k jeho dílu, ale spíše šlo o radost z komunikace se čtenáři, která byla pro Hrabala velmi příznačná. Bohužel i některé z těchto titulů sdílely společný osud všech Hrabalových knih.

V roce 1967 tak vychází velmi zajímavá kniha pod názvem **Bohumil Hrabal uvádí.**, ve které Hrabal představuje čtenářům svoji oblíbenou českou prózu. Mezi deseti autory zde můžeme najít, Jakuba Demla, Jaroslava Haška, Ladislava Klímu, Jaromíra Erbena, Jana Nerudu, Franze Kafku a další. Hrabal k tomu dodává: „*Důležitý je pro mne ten společný jmenovatel, který všechny moje autory pojí. Je to jakási ohromná chuť a záliba a poslání v psaní, psaní hrou. V jejich textech slyším melodický hrkot strojku, který pracuje v každém mozku, vidím, jak jejich ruka nestačí zachycovat tok myšlenek (...) psaní jakoby na objednávku sebe sama...*“ [HRABAL, 1996]

Pro své čtenáře připravil Hrabal další výbor ještě v témže roce. Šlo o oblast tak zvané okrajové literatury nebo jinak řečeno městského folklóru. Tento soubor pod jménem **Pražské pavlačové anekdoty** vyšel ale se značným zpožděním v samizdatovém vydání roku 1986, teprve v roce 1994 se objevuje jeho knižní vydání. K těmto dvěma titulům, ve kterých se Hrabal vlastně snaží svým čtenářům předložit literaturu, která ho dovedla k jeho vlastním stylu a která je v jeho textech citelně přítomna, přibyla (v roce 1967) kniha **Toto město je ve společné péči obyvatel.** „*Knih, která je holdem modernímu výtvarnému umění, rozličným –ismům města,*

směřující až k surrealismu, kterým je Hrabal trvale inspirován. I zde nacházíme městský folklór, který Hrabal podtrhává jakoby okrajovou tvorbu.“ [MAZAL,2004]

Zcela výjimečná je Hrabalova činnost sponzorská, díky níž od první poloviny devadesátých let v nakladatelství Václava Kadlece Pražská imaginace došlo k vydání pozdních knižní debutů autorů, Hrabalových přátel. Za všechny mohu jmenovat například Vladimíra Boudníka či Iva Vodsedáleka.

Ukázal-li jsem nyní Hrabala-čtenáře, znalce literatury, milovníka knih, jejich ochránce či zachránce a také jako člověka, který pomáhal knihám na svět, pak zde vidím příležitost přistoupit k pojednání o Hrabalovi-spisovateli.

5 Hrabalova literární tvorba a její specifika

„ ...můj život jsou moje knihy, když se dívám na to, co všechno jsem dosud napsal, jistím, že způsob mého psaní tvoří sinusoida, vlnovka, ve které jsou knihy přeplněné reflexí a metaforami a jsou také knihy sestavené jenom z holých vět... a jsou knihy, ze kterých mám dodnes hrůzu, a knihy při kterých se usmívám... jsou knihy, které jsou krásnou literaturou, a knihy , které jsou reportáží a novinami... a jsou knihy, ve kterých je můj osud...“[HRABAL,1995]

Tento citát Bohumila Hrabala pochází až z pozdních let spisovatelova života. K tomu, aby mohl takto glosovat, se musel ovšem doslova prokousat. Bohumil Hrabal byl velmi dobře znám svojí skromností, před čtenáře pokládal své dílo s pokorou, neboť právě čtenář to byl, který byl pro Hrabala tou rozhodující měrou.

Tím ovšem nechci říci, že by se Hrabal čtenáři podbízel, naopak! Byl to přeci Bohumil Hrabal, který svým vstupem na českou literární scénu pořádně rozvířil její stojatou hladinu a to i přesto, že byly jeho původní „literární dryáky“ ředěny cenzurou, redakčními zásahy a později vlastně i autocenzurou.

Chci tím říci především to, že si Bohumil Hrabal svoji cestu ke čtenáři pečlivě hledal. Každá jeho próza byla vyzkoušena nejprve na užším společenství posluchačů a teprve ve chvíli (po třetím, čtvrtém, ba i šestém přečtení), kdy si byl Hrabal jist, respektive byl ujištěn bezprostředními reakcemi svých prvních posluchačů a čtenářů, teprve potom vypustil knihu do světa, aby se ukázalo, zda je skutečně životaschopná.

Jenomže podmínky na tehdejším literárním poli nebyly zrovna růžové a tak, jak již bylo výše zmíněno, musel Hrabal na vydání svých knih mnohokrát dlouho čekat. Na problémy s publikováním svého díla byl ale Hrabal vlastně zvyklý už z dob svých autorských počátků, kterým bych rád věnoval následující řádky.

5.1 Nymburské úctenky

První pokusy o vlastní autorskou tvorbu zaznamenal Bohumil Hrabal, jak víme, okolo roku 1935. Začal tvořit pod vlivem surrealistů, jeho první reflexivní básně byly svým způsobem variacemi na poezii Giuseppe Ungarettiho. Co jsem však ještě neuvedl, je zajímavý motivační prvek, který skrývaly kanceláře nymburského

pivovaru. Bylo to kouzlo účtenek, na jejichž rubovou stranu Hrabal napsal své první básně.

Těmi účtenkami byl doslova posedlý. „*Cokoli jsem na tento účet na rub napsal, vždycky mne ohromovalo. Obzvláště básně mi připadaly, jako by dostaly ještě jeden rozměr.*“

Vzhledem k tomu, že Hrabal neuměl psát na psacím stroji (a přeci na něm psal), dělal zákonitě při psaní množství chyb a tak „*psal, opisoval z hlavy a šeptajících napovídajících úst, toporně hledav klapky, kterými bych vyjádřil to poselství, až konečně s tolika chybami, s tolika výměnami účtenek jsem je napsal načisto...*“ A nebylo toho papíru málo, „*za ta léta v pivovare spotřeboval kila*“ [HRABAL,1995] účtenek, na kterých bylo psáno zeleným inkoustem Nymburský pivovar s ručením omezeným.

V pivovarské kanceláři přitom bylo k dispozici dost a dost čistého papíru, jenomže ten postrádal „*půvab, který prosvítal z rubu, bylo to neskonale milé,....psát na psacím stroji na tak nezvyklý materiál...*“ [HRABAL,1995] Zřejmě právě pro ten půvab, psal Hrabal dále na účtenky firmy H. K. Klofanda (u níž pracoval jako obchodní cestující) a když potom tato firma přišla do likvidace, odvezl si ještě přes dvacet kilogramů těchto účtů.

Hrabal si tyto účtenky odvezl s sebou také, když se stěhoval do Prahy na „Hráz věčnosti“, ale postupem času si jak vzpomíná: „*tak nějak, bohužel, zošklivěl ty faktury, psal jsem na ně dál, ale jen všechno to nanečisto. Na čisto jsem pak, bohužel, psal na formát **á dvacet pět**, když jsem se oženil, tak na zátop, bohužel, jsem dával ty první texty, ty druhé, ty třetí, ty čtvrté, ty páté... protože jsem začal psát povídky, které jsem opravoval a doplňoval a posouval celkem sedumkrát, tak jako Tolstoj ty svoje texty. A vždycky ty texty, které už pro mne neměly cenu, jsem dal do truhlíku, někdy jsem dal na zátop i takový text, že jsem se divil, jak se tam dostal.*“ [HRABAL,1995]

Přesto nějaké z těchto raných strojopisů zůstaly (nalezla je Hrabalova švagrová na půdě chaty v Kersku) a jsou dokladem toho, „*jak obyčejné listy faktur mne inspirovaly k tomu abych na ně psal (...), myslím, že kdyby nebyly tyhle faktury, nebyly by tyhle texty...*“ [HRABAL,1995]

A je tu ještě jeden přinejmenším stejně závažný faktor, který Hrabala, podobně jako faktury, inspiroval v počátcích jeho tvorby. Byl to psací stroj.

5.2 Hrabalovy psací stroje

„A tak jsem vlastně psával nejen básně, ale i marginální poznámky ke svému životopisu jen proto, že mi dělalo potěšení vidět, kterak rychle lze zaznamenat myšlenky do psacího stroje...“ [HRABAL,1995]

První psací stroj, na který Hrabal psal, byl stroj značky **Underwood**, který byl, stejně jako role bílého papíru určeného pro účetní potřeby, součástí inventáře nymburského pivovaru. Okouzlení psaním na stroji průběžně prostupuje Hrabalovou tvorbou natolik, že se stává nedílnou součástí tvůrčího procesu.

Později se naučí psát všemi deseti prsty, aby průtok myšlenek mohl bezprostředně zachytit na papír. Rychlost jakou je potom Hrabal schopen psát se posléze stává legendární, stejně jako Hrabalův následující psací stroj značky **Perkeo** (alias atomová šrajbmašina), se kterým se Hrabal pohyboval po střechách utilitárních budov na svém Libeňském dvorku, tak aby na něj vždy dopadalo slunce.

Zvláštností tohoto psacího stroje byla absence diakritických znamének (stroj měl německou sadu písmen). *„Byla to maličká mašina, tak nějak z roku devatenáct set pět, psací válec byl sklopný, a tak jsem tu sklopenou mašinu nosil na dvou řemíncích, tak jak se za Rakouska nosily školní knihy.“ [HRABAL,1995]*

Se svojí „atomovou šrajbmašinou“ byl Hrabal doslova srostlý. O jejím pozdějším osudu se zmiňuje Tomáš Mazal: *„ Dva roky po svatbě koupila Eliška, Pipsi, manželovi nový psací stroj. Jednodušší a modernější, kufříkové **Torpedo**. Ale Hrabal svoji starou „ atomovou šrajbmašinu“ Perkeo jen tak neopustil, přestože písmena Perkea byla zalita černí, sotva se dala rozpoznat, a chyběly tu čárky a háčky, takže text byl stěží srozumitelný. (Ostatně Hrabal své psací stroje nikdy nečistil. Byly vždy plné chuchvalců prachu, rozdrobených pásek a různých nečistot. „Zkorumpovaná šrajbmašina“ – tak říkal Hrabal svému stroji a tak také vypadal.)*

Zpočátku tedy Hrabal svůj text nejprve „nahrčel“ na starém Perkeu, a teprve pak jej přepsal na novém Torpedu. Pak přeci jen přivykl a „atomová šrajbmašina“ se stala pouhou dekorací. Později ji zapůjčil svému sousedovi, kamarádovi z domu, ale po jeho smrti mu sousedova družka již stroj nevrátila, zapřela ho a Hrabal až do smrti litoval toho „skvělého psacího stroje“, atomové šrajbmašiny Perkeo, která stejně tak uváděla v nadšení básníka Bondyho, jako působila zděšení mezi nakladatelskými

redaktory. Byl to stroj, na kterém Hrabal napsal v desítkách stránek jednu z důležitých kapitol svého života.“

Zdá se, že Hrabal v podstatě vytěsnil ze svého tvůrčího procesu rukopis. Sám tvrdí: *„moje texty nelze označit jako rukopis, ale strojopis. Píší jen na psacím stroji...“* na druhou stranu, ale říká také, že: *„teprve, když dopíšu poslední řádku, je konec s psací mašinou,(...) a tak si zvolna zvykám, zklidňuji se na ten pravý text, na ten svůj strojopis, vidím, že je plný koktání a přeřeknutí se, sleduji ten nepravidelný proud vět, když pak si dodám odvalu a usednu a vezmu pero, opravuji a doplňuji...“* [MAZAL,2004]

Hrabalův tvůrčí proces pokračuje a já se nyní pokusím přiblížit, jak Hrabal postupuje při práci se svými pracovními materiály. Jak v mnoha případech využívá externí zdroje, vytváří své textové montáže, dělá si výpisky, cituje atd. Ačkoli práce s knihou patří spíše do kapitoly o Hrabalovi čtenáři, řadím ji k tématu pracovních materiálů, neboť jsou to v Hrabalově případě spojitě nádoby.

5.3 Pracovní materiály - práce s textovými materiály

„V osobním fondu Bohumila Hrabala v Literárním archivu Památníku národního písemnictví v Praze je uložen Hrabalův sešit se zápisky. Obsahuje jeho dva vlastní texty a množství výpisků z textů nejrozmanitějšího obsahu: jednájí o atributech světců, pohřebních obřadech, hře v šachy, důlní katastrofě a o duševní nemoci. (...) Nejsou tyto výpisky dalším výmluvným důkazem Hrabalova zájmu o věcnou literaturu?“ [SLAVÍČKOVÁ,2004]

Hrabal obecně využíval textové materiály jako podstatný zdroj inspirace. Mezi nimi vynikaly noviny. Život zachycený v krátkých zprávách, naléhavost, to byly jedny z mnoha důvodů, proč Hrabal považoval *„noviny a plakáty a vůbec všechny letristické informace rozvěšené po třídách a nárožích a v rozepjatých pažích za ty samé vykřičníky, jako je akustická i optická siréna na autě VB, spěchajícím k pouličnímu neštěstí. Texty na i v tiskovinách se zrovna tak zraňujícím způsobem dotýkají psychična moderního člověka,(...), stačí pod dojmem chvil si vybrat a pak vystříhat a pak podle svého spontánního vkusu sestavit nové věty,(...) sestavit si nový text.“* [HRABAL,1995]

Hrabalova tvorba je protkána především citátů a odkazů. Ne vždy však Hrabal cituje přesně a to především z toho důvodu, že tyto citace pronášejí Hrabalovy literární postavy v situacích, kdy si lze jen těžko představit citaci podle citačních

pravidel. Na druhou stranu jsou ovšem také díla, kde Hrabal cituje přesně, aby tak dosáhl větší autentičnosti a důvěryhodnosti textu. O tomto tvůrčího procesu, jehož podstatou je Hrabalův smysl pro detaily, z nichž jsou pak jeho díla skládána jako střípky do mozaiky příběhu „*Eman Frynta (...) napsal, že to je „Leicastyl“, že zachycují skutečnost ve vrcholných momentkách hovoru a pak z toho sestavují text... A tak jsem dál ten čas psal s nůžkami v prstech, dokonce jsem psal jen proto, abych se dočkal chvíle, kdy napsaný text jsem mohl rozstříhat a sestavit jej v něco jiného...*“ [HRABAL,1995]

Hrabal využíval externích tiskových materiálů v podstatě v průběhu celého svého tvůrčího období. V některých dílech je jich užito méně, jsou však taková, které jsou jen a pouze kompilací z textů. Takové texty pak spadají do žánru literárních koláží. Mezi taková Hrabalova díla patří například **Mrtvomat**, **Toto město je ve společné péči obyvatel** či **Legenda zahraniá na strunách napjatých mezi kolébkou a rakví**.

Tyto literární koláže jsou zajímavé především výběrem textů, z kterých jsou komponovány. PhDr. Miloslava Slavíčková věnovala právě Hrabalovým literárním kolážím knihu, ve které přibližuje způsob jejich tvorby.

„*Z četných Hrabalových výroků, z nichž mnohé zde cituji, je zřejmé, že o literatuře a o své tvorbě velice uvažoval, což bylo ovšem nutným předpokladem tvorby experimentálních děl jako jsou literární koláže.*“ Hrabal si pořizoval výpisky z primárních pramenů. Ty potom kombinoval tak, aby dosáhl zamýšleného uměleckého efektu. Vzhledem k tomu, že tak Hrabal díky textům jiných autorů vytváří nové osobité dílo, můžeme z toho vyvodit, „*že pro Hrabala jsou mimoumělecké texty jiných autorů rovnocenné s vlastními výtvy, že i fragment má pro něho zvláštní hodnotu...*“ [SLAVÍČKOVÁ,2004]

Dokladem Hrabalova vypisování z pramenů, může být například jeho sešit pracovních materiálů (Hrabal, B. **Pracovní materiály, výpisky, poznámky**) uložený v Literárním archivu Památníku národního písemnictví v Praze, který si Hrabal nejspíš vyrobil sám, v němž se mimo jiné nachází výpisky z pěti různých pramenů. Jsou to výpisky z informačního letáku o pohřbech (bez názvu), výpisky z knihy **Die Attribute der Heiligen alphabetisch geordnet**, výpisky z knihy **Die Mysterien der Schachkunst**, výpisky s názvem **Důlní katastrofa. R 1892** a výpisky z knihy **Kompendium der Psychiatrie**.

Zajímavé z hlediska stylu citování je skutečnost, že „do svých literárních děl Hrabal začleňuje výpisky různým způsobem. Například „*mnoho excerpcí z knihy Die*

Attribute der Heiligen a Die Mysterien der Schachkunst citoval téměř doslova(...), v obou případech připojil výslovné upozornění, že jde o přejaté texty i údaj o jejich pramenech. Část výpisků z letáku o pohřbech vtělil do některých povídek(...) tak, že se staly neodlišitelnou součástí promluv vypravěče či postav.“

Důležitou součástí Hrabalovy tvorby, jsou odposlechnuté „textové úseky“, které oživují postavy příběhů. *„Mají charakter fragmentárních anekdotických příběhů, jednotlivých replik a průpovědí.(...)Je samozřejmě nemožné najít autentické prameny k těmto úsekům. Některé historky z literárních koláží anebo alespoň některé motivy používá Hrabal opakovaně, a to ve stejném nebo nepatrně proměněném znění, takže můžeme sledovat jejich různou podobu ve vypravěčské próze a literární koláži.“* [SLAVÍČKOVÁ,2004]

5.4 Práce s papírem – literární tvorba a literární koláže

Kromě literárních koláží, tvořil Hrabal také koláže výtvarné, při jejichž tvorbě často pracoval s papírovými materiály. Je zajímavé, že se o této činnosti Hrabal nezmiňoval a tato skutečnost je známa teprve od devadesátých let 20. století, ačkoli Hrabal vytvářel své koláže již v letech padesátých. To, že Hrabal koláže tvořil, není tak překvapivé, když si uvědomíme, že, mezi Hrabalovy přátele patřil výtvarník Jiří Kolář, který se svými kolážemi řadí ke světové špičce. Hrabal sám měl silné výtvarné cítění a kontakt s Jiřím Kolářem a také Karlem Maryskem ho v mnohém inspiroval.

Kromě toho, že si vytvářel koláže vyloženě pro potěšení, (*„Na starých novinách jsem pracoval tak, že jsem dávno ve Sběrných surovinách našel obrázky Jansovy Staré Prahy, které jsem vystříhal a pod dojmem chvíl jsem na ně lípal útržky z Rudého práva a Večerní Prahy a Práce, abych si jimi vyzdobil pokojík.“* [HRABAL,1995]), tvořil také pro potěšení přátel. Hrabalovu koláž, kterou Hrabal vytvořil pro přítele K. Maryska, použil například Radko Pytlík pro obálku knihy *...A neuvěřitelně se stalo skutkem*, v níž stručně pojednává život a dílo Bohumila Hrabala.

Mimo to se Hrabal zabýval nalepováním strojopisů svých textů nebo fotografií na tištěné nebo ilustrované strany knih jiných autorů. *„Podle Tomáše Mazala začal tyto „artefakty“ tvořit, když jeho manželka přešla na jeho někdejší pracoviště (od 70. let-pozn. Šícha), do sběrný starého papíru, a přinášela odtud zajímavé knihy, určené ke zničení“* Hrabal je tedy opět (jako i v jiných případech) uvedl zpět do života, ale díky jeho zásahu (umělecké invenci) stávaly se tyto knihy jiným dílem se zcela odlišným významem.

„Hrabalovi očividně nejde o konfrontaci obsahu textu vlastního s cizím, což vyplývá například z toho, že překryl svým textem celý titulní list,(...), usiluje zde o vytvoření vizuálního efektu, založeného na rozmanitém umístění nestejně velkých proužků textu na ploše potištěných stran, a na využití různého podkladu, který mu tištěná kniha nabízí: celeostranového textu, barevných nebo černobílých celostranových ilustrací, kombinace textu s obrázky.(...)Na první pohled se zdá, že Hrabal považuje svůj text jen za papír, pokrytý strojopisným písmem, který je konfrontován s papírem, pokrytým tištěným písmem nebo ilustracemi.“
[SLAVÍČKOVÁ,2004]

Zřejmě se zde opět objevuje stejný jev, jako v případě „nymburských účtenek“. Hrabala zajímá papír, který má určité určení, má svoji minulost a náhle je autorovou invencí využit k zcela nečekanému účelu. Zároveň je ale sám tento papír motivací k této činnosti. Díky této schopnosti „esteticky prožívat materiály poznamenané lidmi“ tak vzniká osobitý vztah mezi výtvarníkem Hrabalem a jím užívanými papírovými materiály. Odraz tohoto vztahu jsem se pokusil najít pomocí rozboru Hrabalových strojopisů dochovaných v jeho písemné pozůstalosti, jež je uložena v Literárním archivu Památníku národního písemnictví.

5.5 Rozbor vybraných autorských strojopisů dochovaných v Hrabalově písemné pozůstalosti

Fond písemné pozůstalosti Bohumila Hrabala v Literárním archivu Památníku národního písemnictví v Praze je nyní ve fázi zpracování. K dispozici jsem tedy měl omezené množství dokumentů. Ze seznamu dokumentů (k nahlédnutí v příloze) jsem z nich vybral ty, u kterých jsem mohl předpokládat vyšší pravděpodobnost výskytu přímých důkazů styku Bohumila Hrabala s nimi.

Výběr mi usnadnily poznámky u jednotlivých položek seznamu dostupných dokumentů. Rozhodl jsem se tedy především pro zkoumání dokumentů, u nichž bylo uvedeno, že se jedná o originály autorských strojopisů. Vybral jsem tak originál strojopisu *Krásná Poldi* z roku 1950, originál strojopisu *Postřižiny*, strojopis *Etudy, které zbyly* z roku 1972 a pozdější *Životopis trochu jinak* z roku 1985, výstřižky z opisu textu nalepené na listy kancelářského papíru.

Strojopis poémy *Krásná Poldi* (v seznamu A195012a) byl psán na rub úředního papíru Poštovní spořitelny Praha, který je velmi špinavý a mastný. Jedná se

pravděpodobně buď skutečně o originál strojopisu nebo o jeden z prvních přepisů. To také dokládá množství věcných oprav v textu, které by si dovolil stěžít někdo jiný než sám autor. Zároveň je text občas doplněn (pravděpodobně inkoustovou tužkou) o doplňky, které především sdělují koho parafrázuje určitá ta která část textu. Tyto poznámky nemusí být nutně autorovy, ale vzhledem k užití stejné tužky jako v případě věcných oprav, je velmi pravděpodobné, že jsou Hrabalovy.

Etudy, které zbyly (v seznamu A1972b) je soubor textů svázaných v pevných plátěných deskách červené barvy. V seznamu stojí u záznamu poznámka, že se jedná o originál strojopisu. Ve skutečnost se zřejmě jedná o některý z autorských přepisů. Tomu totiž nasvědčuje několik faktů.

Prvním a zároveň zřejmě nejzávažnějším je celková úprava textu. Ten je totiž rozdělen na dva sloupce, kdy se v levém sloupci nachází abecedně řazený soupis jednotlivých výkladů snů ve druhém rozdrobená báseň. Takto uspořádaný text není snad na psacím stroji napsat bez většího úsilí.

Navíc je text psán na silný kvalitní papír a to velmi důrazně a především čistými literami. Čisté písmo je jasně bez problému čitelné, což není v případě Hrabalových strojopisů běžné. Zároveň jsou mezi jednotlivé kapitoly vlepeny fotografie (figuruje na nich především Bohumil Hrabal), z čehož lze vyvodit, že se jedná nejspíše o poslední přepis. Těžko by někdo vlepoval kvalitní fotografie do pracovního textu.

Vzhledem k tomu, že byl na celkovou formu těchto textů evidentně kladen velký důraz, je možné že mu tuto konečnou podobu dal někdo jiný, ačkoli nelze vyloučit, že to byl sám Hrabal.

Zcela jinak ovšem vypadá text *Postřiziny* (v seznamu A1972). Tento text pochází ze stejného roku jako *Etudy, které zbyly*, je také svázan v plátěných deskách, nicméně je se od toho strojopisu výrazně liší.

Především je psán na špatném průklepovém papíře, jenž je místy velice potrhaný, písmo je špatně čitelné (lze například snadno zaměnit z/s, e/o). Nejsem schopen určit zda proto, že barva podlehla zubu času či docházela už během psaní tohoto textu. Text je místy čitelný jen za pomoci fantazie a kontextu, je často doplňován ručně a to jak jednotlivými písmeny a slovy, tak i poměrně rozsáhlými odstavci. Tyto rukopisné věcné úpravy odkazují k tomu, že se opět jedná o přímé Hrabalovy zásahy do textu.

Z celkové úpravy je pěkně vidět Hrabalův často zmiňovaný automatický styl. Na každém listě má textový sloupec zcela odlišný sklon, je možné doslova vidět, jak Hrabal papír do stroje a ze stroje „rval“ (tedy žádné přepečlivé zakládání papíru).

Strojopis *Životopis trochu jinak* (v seznamu A1985dd) jsem vybral ze dvou důvodů. Předně proto, že je mezi ním a ostatními uvedenými strojopisy významný časový odstup a také proto, že byla podle poznámek v seznamu poměrně velká šance ukázat příklad textu, při jehož tvorbě autor užil ve velké míře metodu „vystřihování“.

Strojopis je tvořen výstřižky z mnohastránkového zápisu rozhovorů. Výstřižky jsou vleповány na formát A4. Všechny výstřižky působí dojmem, že pochází ze stejného zdrojového textu (také strojopisu). Vzhledem k tomu, jak jsou jednotlivé části vleповány v nepravidelně stříhaných útržcích lepeny na podkladovou plochu, vyvozují, že se jedná o některý z mezistupňů na cestě od původního strojopisu k jeho kondenzované podobě. To dokladuje také fakt, že jsou tyto vystřihané texty dále proškrtány. Zajímavé by jistě bylo porovnání původního textu (nebo alespoň tohoto strojopisu) s konečnou tištěnou verzí.

5.6 Styk s nakladateli

Ovšem, cesta rukopisů přes nakladatelsko-tiskařský proces ke čtenáři je spleť a v určitých historických epochách také velmi nejistá. O osudu rukopisů mnohokrát nerozhoduje literární kvalita díla, ale spíše statut jejich autora ve společnosti.

Bohumil Hrabal a jeho dílo měly (stejně jako mnoho českých „indexových“ autorů) dlouhou dobu cestu do oficiálních tiskáren zavřenou. Protože byl však Hrabal spisovatelem již známým i mimo Československo, býval zván na autorská setkání v zahraničí. Z té doby také pochází Hrabalův povzdech a nepřímá narážka na stav věcí u nás: *...mne v Paříži a Londýně zajímaly záplavy starých knížeček, knížeček tištěných na obyčejném papíře, knížeček pořázených ne víc než nákladem tří set výtisků. A koupil jsem si rané surrealisty, Picabiu, Schwitterse, takové mrňavé knížečky, kdysi ceny velmi problematické,(...), o co jde? O malinké náklady tří set výtisků, tištěné na novinovém papíře. Vždyť koneckonců je to totéž jako pohladit zatoulanou kočku nebo ji nabídnout misku teplého mléka.* [HRABAL,1995]

Když se později opět začalo Hrabalovo dílo tisknout v tiskárnách nakladatelství Československého spisovatele, byl Hrabal velmi rád. Mělo to ale zvláštní dopad na Hrabalův zájem o grafickou stránku jeho knih. „*Pan Hrabal se*

o grafickou či výtvarnou stránku svých knih nezajímal, byl rád, že vůbec vycházejí, měl už své zkušenosti...“ [z rozhovoru s Věrou Paškovou,2007]vzpomíná paní redaktorka Věra Pašková, která spolupracovala s Bohumilem Hrabalem na vydání více než desítky jeho knih. Je to s podivem, ale je to tak. Hrabala zajímalo především to, že se jeho texty dostanou k širší veřejnosti. A tak to zůstalo i nadále.

„Když se po revoluci připravovalo vydání Hrabalova díla, kterého se ujal Václav Kadlec (nakladatelství Pražská imaginace-pozn. Šícha), Hrabal se o to nestaral. Přinesl své rukopisy a tím to pro něj skončilo. Byl už jinde...“ [z rozhovoru s Tomášem Mazalem,2007]

Tato vydání mimochodem navazovala na před listopadová samizdatová vydání a částečně si udržovala „samizdatový“ vzhled zřejmě také proto, že *„Kadlec to všechno dělal rychle, pak to spíchnul na jeden hřebík do hřbetu a dobrou noc... To byl jeho styl. A Hrabal nakonec přistoupil na tu jeho akční rychlost a schopnost.(...)Čím byl Hrabal starší, tím mu nezáleželo už ani tak na té kvalitě. On ten text chtěl číst, teď hned, než zítra umře. A rozdal dál...“*[MAZAL,2004]

Václav Kadlec se stal Hrabalovým nakladatelem pro svoji rychlost a akce schopnost, která Hrabalovi v hektické porevoluční době umožňovala jeho nové texty velmi rychle vydat a představit tak novou tvorbu čtenářům.

Stejně jako Hrabalův vztah k jeho vlastním autorským knihám mění se v průběhu Hrabalova života i jeho vztah ke knihám jako takovým. Tato proměna je dobře patrná na osudech Hrabalových osobních knihoven, které jsou tématem následující, závěrečné kapitoly.

6 Osobní knihovny Bohumila Hrabala

Tuto kapitolu je možné rozdělit v podstatě na tři části, jež jsou vymezeny významnými milníky v Hrabalově životě. Jedná se o situace, kdy Bohumil Hrabal měnil bydliště či místo, kde pobýval delší čas. Prvním obdobím končí okamžikem, kdy se Hrabal stěhuje z Nymburka do Prahy, kde posléze nachází trvalé útočiště v Praze Libni. Hranici mezi druhým a třetím obdobím tvoří Hrabalovo nucené stěhování z Libně do sídlištního bytu v Praze Kobylisích. Ten mu ale nikdy nepřiřtl k srdci, takže mnohem častěji pobýval na své chatě v Kersku nedaleko Nymburka.

6.1 Nymburská knihovna

O složení Hrabalovy nymburské knihovny toho není příliš známo, skutečností je, že se jednalo především o knihovnu Hrabalova otce a vzhledem k Hrabalovu vztahu k literatuře je zřejmé, že tato knihovna začala pro samotného Hrabala hrát významnější roli teprve v době jeho studií v Praze.

Jako „mladý pán z pivovaru“ měl doma v Nymburku svůj pokoj, kde zřejmě budoval také svoji skutečně první knihovnu. V Hrabalových vzpomínkách jsou zmínky o „rituálech“, které zachovával před započítím samotného obřadu čtení. Hrabal byl na svoji knihovnu velmi pyšný. Zcela nejspíše obsahovala knihy, které nakupoval (některé z nutnosti) v Praze. Mezi ně se řadí především filozofické knihy a knihy o umění, z nichž některé putovaly s Hrabalem podstatnou část jeho života. Usuzuji tak především proto, že Hrabal bydlel během svých studií i nadále doma v Nymburku. Je vysoce nepravděpodobné, že by budoval svoji knihovnu v podnájmu, když měl k dispozici vlastní pokoj doma, kam se pravidelně na víkendy vracel. Navíc byla jeho počáteční tvorba úzce spjata s rodným krajem a také nymburskou společností přátel, kteří se vzájemně ve své autorské činnosti podporovali.

Pod vlivem mnoha okolností se ovšem Hrabalovy kroky jaksi podvědomě ubíraly pryč z tohoto idylického, klidného prostředí. Jeho potřeba žít skutečný život ho dovedla až do kladenských hutí a posléze na libeňskou periferii. Rozpor mezi dvěma světy měšťanské společnosti a doslova dělnické třídy byl obrovský. Přesto však zůstává i nadále Hrabalův život s knihami úzce spjat.

6.2 Pražské období

Byt v Libni Na Hrázi sestával ze dvou místností, z nichž jedna byla kuchyně a druhá plnila funkce ložnice, obývacího pokoje či jakési audienční místnosti. Hrabal zde bydlel zpočátku sám. Později zde krátce pobýval Karel Marysko a především zde po delší období společně s Hrabalem bydlel Vladimír Boudník.

Vzhledem k tomu, že byl byt velmi malý i pro jednoho člověka, je nasnadě, že se v něm nenacházelo místo pro knihovnu. Bohumil Hrabal navíc ani žádnou knihovnu nechtěl. V té době ji považoval za luxus. To ovšem neznamená, že by nečetl. Praxe byla taková, že měl pár opravdu svých knih (mezi něž se řadí především mnohokrát zmiňovaná kanonická kniha Lao-c'), které měl neustále u sebe a ostatní po přečtení rozdával známým a přátelům.

Pražská libeňská periferie je místem, kde se naplno rozvíjel Hrabalův literární talent a kde proto vznikala téměř všechna důležitá Hrabalova díla. Dalo by se předpokládat, že se zde musel nacházet množství materiálů, knih před dokončení, rozpracovaná díla a tak dále. Je třeba si uvědomit, jakým způsobem Hrabal tvořil, abychom pochopili, že tomu tak ve skutečnosti nebylo. Hrabalovy texty totiž vznikaly několikerým přepisováním, vystřiháváním a opakovaným slepováním, přičemž textový odpad končil v kamnech. Hrabal si tedy nepožíval archiv svých děl, což je bohužel velká škoda, vzhledem k tomu, že současná podoba většiny vydaných děl se (díky cenzurním a autocenzurním zásahům) diametrálně liší od původních strojopisů.

Ani v následujících letech, po sňatku s paní Eliškou se situace příliš nezměnila. Na knihovnu nebylo místo a Hrabalovi to ani nevadilo. Postupné změny přinášela Hrabalova čím dál výraznější popularita. S ní přicházela řada žádostí o recenze, předmluvy či komentáře děl jiných autorů. Radost z uskutečněního vydání poté většinou dopadala na Hrabala v podobě darovaného výtisku příslušného díla.

Svědčí o tom nálezy v Hrabalově bytě na kobylickém sídlišti po jeho nečekaném skonu v 1997.

6.3 „Knihovna“ v Kersku.

Do bytu v Kobylicích se manželé Hrabalovi přestěhovali v roce 1973. Od roku 1987, kdy zemřela Hrabalova žena Eliška, zde spisovatel žil sám. V podstatě zde spíše přespával, když přijel z Kerska za přáteli do Prahy. Z bytu využíval jen malý pokojík, kde spal a obývací pokoj. V kuchyni, kterou nepoužíval byly později na stole pod ubrusem nalezeny grafiky z 80. let a ložnice sloužila spíše jako sklad množství knih a korespondence.

Právě fakt, že Hrabal trávil svá poslední léta nejraději v Kersku, případně v Praze ale v pivnici U Tygra se podepsal na tom, že se od sebe knihy dochované v Pražském bytě a na chatě v Kersku výrazně liší. Lze tedy s nadsázkou hovořit o „Hrabalově pražském skladišti knih“ a „Knihovně v Kersku“.

Na knihách dochovaných v pražském bytě je nejzajímavější fakt, že si žádnou z nich Hrabal nekoupil a s velkou pravděpodobností ani žádnou z nich nečetl. Knihy ležely vyrovnané v sloupcích na zemi pokryty prachem nedotčené. Jednalo se především o autorské výtisky a dary přátel či příznivců, které Hrabal po příchodu z restaurace někam pohodil, a tak navždy zůstaly ležet.

Oproti tomu na chatě v Kersku měl knihy, které pro něho byly důležité i v závěru života. Bohužel chata v Kersku podlehla krátce po Hrabalově smrti nájezdu neznámých vandalů, čímž možná došlo ke ztrátě několika rukopisu a pravděpodobně i některých knih. Nicméně zůstává ještě svědectví Tomáše Mazala. Jak tedy vypadala knihovna Bohumila Kersku?

„Knihovna V Kersku, pokud by tak bylo možno nazvat dvě skříně a pár regálů, obsahovala víceméně knihy, které si Hrabal pořídil ještě v dobách , kdy pracoval ve Sběrných surovinách. Staré německé tisky, katalogy, monografie i nemnoho z knih, které se mu dochovaly z dob mladosti, studií.(...) Byl to však jen strohý pozůstatek, torzo bez zařazení.“ [MAZAL,2004]

Nelze tedy doslova hovořit o osobní knihovně Bohumila Hrabala, ačkoli Hrabalův svět byl na knihy nesmírně bohatý. Neexistuje-li úplný seznam Hrabalových knih, pokusil jsem se sestavit alespoň dva seznamy knih a autorů, které přikládám v příloze k této práci. Domnívám se, že i přes svoji neúplnost mají svůj význam. Jedním z nich je seznam knih, o kterých mohu bezpečně tvrdit, že je Hrabal četl a doslova měl v ruce. Druhý seznam je založen na zevrubné analýze Hrabalových autobiografických textů především ze sbírek textů *Kdo jsem* a *Ze zápisníku spisovatele* a obsahuje autory, případně i díla, která Hrabal s největší pravděpodobností četl nebo je alespoň zběžně znal.

7 Závěr

Cílem bakalářské práce bylo ukázat osobnost spisovatele Bohumila Hrabala z úzce specifikovaného knihovědného hlediska. V jednotlivých kapitolách jsem proto věnoval pozornost skutečnostem, které dokazují vztah Bohumila Hrabala ke knize, papíru a četbě a také na to jak kniha a papír přímo či nepřímo působily na způsob a styl Hrabalovy autorské tvorby.

Úvodní kapitola shrnující co možná nejstručněji Hrabalův život dokazuje, že se vztah mezi člověkem a knihou potažmo literaturou leckdy tvoří po léta. Zároveň ukazuje autorův vývoj od prvopočátků jeho autorských pokusů až po úplné spisovatelské osamostatnění. Kapitola, která věnuje svoji pozornost čtenářským návykům a počátkům četby Bohumila Hrabala, pak volně navazuje zejména proto, že chápu četbu (a přímé nakládání s knihou jako průvodním jevem jejího užívání) a její inspirační a motivační funkce za nutný předpoklad k vlastní autorské tvorbě. Lze o tom jistě polemizovat ovšem následující kapitoly jsou pevně provázány právě od inspirace četbou, přes ovlivnění materiály a psací technikou, až k autorskému strojopisu, jenž nese známky autorovy činnosti. Zcela pochopitelně navazuje kapitola o styku Hrabala se svými nakladateli. Závěrečná kapitola pojednávající Hrabalovy osobní knihovny tvoří víceméně samostatný celek především proto, aby bylo toto stěžejní téma práce výrazně vyčleněno z předchozích kapitol.

Celkový obraz čtenáře Bohumila Hrabala pak dokreslují přiložené soupisy autorů, které byly pro spisovatele průvodci životem. Soupis autorů, které Bohumil Hrabal pravděpodobně četl je povýtce informativní. Zároveň přikládám soupis strojopisů s Literárního archivu Památníku národního písemnictví, jenž může být bezpochyby využit jako účinný průvodce prozatím nezpracovaným fondem literární pozůstalosti Bohumila Hrabala.

Tato práce i přes moji snahu jistě zcela nevyčerpala téma spisovatel Bohumil Hrabal, bude tedy jediné dobře pokud se co nejdříve objeví další pokusy. Odkaz Bohumila Hrabala je natolik bohatý, že z něj budou zřejmě čerpat i následující generace.

8 Seznam užité literatury

- CINGER, František. 2005. Koláže Bohumila Hrabala, jak je neznáme... *Právo*. 2005, Roč. 15, č. 53, s. 12. ISSN 1211-2119.
- CINGER, František. 2004. *Tři osudy*. Praha : Erika, 2004. ISBN 80-7190-434-1.
- ČULÍK, Jan. 1997. Asi ho bolel celý svět: (B. Hrabal). *Listy*. 1997, Roč. 27, č. 2, s. 17-18. ISSN 1210-1222.
- HRABAL, Bohumil. 1995. *Kdo jsem*. Praha: Pražská imaginace, 1995. ISBN 80-7110-154-0.
- HRABAL, Bohumil. 1996. *Ze zápisníku spisovatele*. Praha: Pražská imaginace, 1996. ISBN 80-7110-165-6.
- HRABAL, Bohumil. 1997. *Biografie, dodatky, rejstříky*. Praha : Pražská imaginace, 1997. ISBN 80-7110-166-4.
- HRABALIANA : *Sborník prací k 75. narozeninám Bohumila Hrabala*. Praha: Prostor, 1989. ISBN 80-85190-04-4.
- JANKOVIČ, Milan. 1996. *Kapitoly z poetiky Bohumila Hrabala*. Praha : Torst, 1996. ISBN 80-7215-003-0.
- KACZOROWSKI, Alexander. 1998. Bohumil Hrabal polskýmá. *Literární noviny*. 1998, Roč. 9, č. 28, s. 9. ISSN 1210-0021.
- KADLEC, Václav. 1998. Bohumil Hrabal: život po životě. *Týden*. 1998, Roč. 5, č. 6, s. 44-49. ISSN 1210-9940.
- KLADIVA, Jaroslav. 1994. *Literatura Bohumila Hrabala: (struktura a metoda Hrabalových děl)*. Praha : Pražská imaginace, 1994. ISBN 80-7110-138-9
- KOLOC, Tomáš. 2004. A vidím, že život nikde nekončí...: (Bohumil Hrabal se narodil 28.3.1914 před devadesáti lety). *Haló noviny*. Roč. 14, č. 73. ISSN 1210-1494.
- MAZAL, Tomáš. 2007. Poláci mi říkají, že Hrabal je jejich spisovatel. *Právo*. 2007 Roč. 17, č. 161, s. 12. ISSN 1211-2119.
- MAZAL, Tomáš. 2004. *Spisovatel Bohumil Hrabal*. Praha: Torst, 2004. 80-7215-226-2

- MAZAL, Tomáš. 1996. Snad jsem nežil nadarmo, doufá Bohumil Hrabal. *Mladá fronta. Dnes.* 1996, Roč. 7, č. 221, s. 19. ISSN 1210-1168.
- PELÁN, Jiří. 2002. *Bohumil Hrabal: pokus o portrét.* Praha : Torst, 2002. ISBN 80-7215-177-0.
- PILAŘ, Martin. 2005. Ani monografie ani memoáry ? 2005, Roč. 21, č. 2, s. 10-13. ISSN 1211-9938
- PEŇÁS, Jiří. 2007. Deset let za hrází věčnosti. *Týden.* 2007, Roč. 14, č. 5, s. 70-71. ISSN 1210-9940.
- PYTLÍK, Radko. 1997. *A neuvěřitelné se stalo skutkem: o Bohumilu Hrabalovi.* [Praha] : Emporius, 1997. ISBN 80-901980-3-1.
- SLAVÍČKOVÁ, Miloslava. 2004. *Hrabalovy literární koláže.* Praha : Akropolis, 2004. ISBN 80-7304-051-4.
- ŠTĚPÁN, Josef. 2007. Bohumil Hrabala a regionální jazykové jevy. *Naše řeč.* 2007, Roč. 90, č. 1, s. 20-29. ISSN 0027-8203.
- VERECKÝ, Ladislav. 2004. Svět Bohumila Hrabala a hráz věčnosti: Velký vypravěč, který odešel před sedmi lety, by zítra slavil devadesátku. Jaký byl a jak skončilo jeho dílo? *Mladá fronta Dnes.* Roč. 15, č. 74. ISSN 1210-1168.
- TARGOSZ, Kazimierz. 2003. Bohumil Hrabal. *Hospodářské noviny.* 2003, Roč. 47, č. 62. ISSN 0862-9587.
- ZÁZVORKA, Jiří. 2007. Co zbývá z Hrabala. *Instinkt.* Roč. 6, č. 5, s. 24-31. ISSN 1213-774X.

9 Seznam příloh

- Soupis knih z pozůstalosti Bohumila Hrabala v držení Tomáše Mazala
- Seznam autorů, které Bohumil Hrabal četl
- Obrazové přílohy
- Písemná pozůstalost Bohumila Hrabala ve fondu Památníku národního písemnictví

9.1 Soupis knih v držení Tomáše Mazala

1. DALI, S. La Conguete de L'írrationnel (Edit.surrealistes, Paris 1935)
2. DVOŘÁK, R. Lao-Tsiova Kanonická kniha o Tau a Ctnosti (Kladno, 1920)
3. ELIOT, T.S. Das wüsteland (Shurkamp verlag, 1975)
4. FRIEDMAN,B.H. Jackson Pollock (London, 1973)
5. Fuhrer durch die Operen (Berlin, 1911)
6. FUSSMAN, Klaus: Die Verschwundene Malerer (Berlin 1985)
7. GAUTIER, Théophile: Charles Baudelare (A.Srdce, Praha 1919)
8. RILKE, R.M.: Zápisky Malta Lauridse Brigga (Mladá fronta, 1967)
9. SCHOPENHAUER, A. Welt als will und (Leipzig, 1911)
10. WINDELBAND, V. Novověká filosofie (J.Otto, Praha 1921)

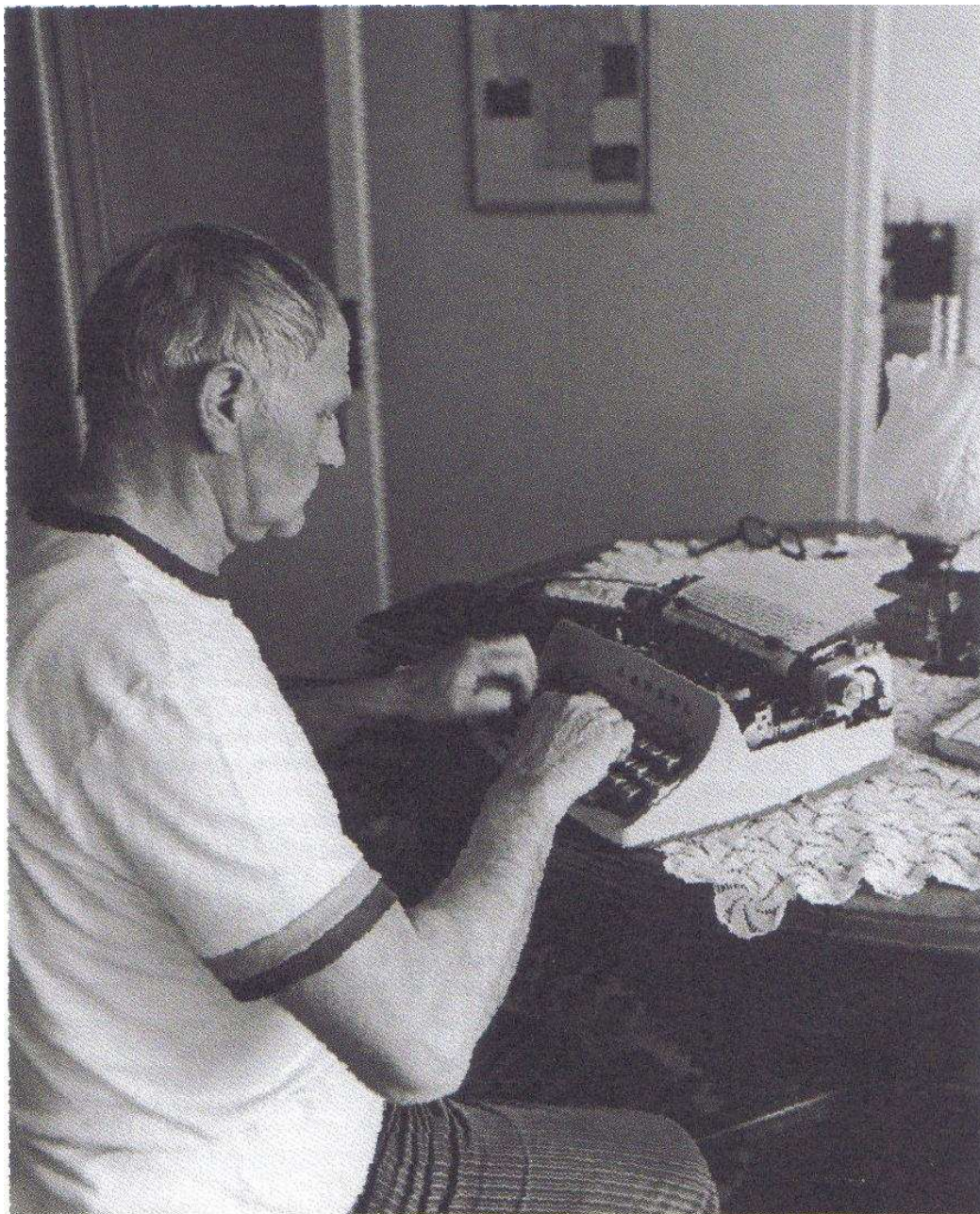
9.2 Seznam autorů, které Bohumil Hrabal četl

Seznam je vypracován především podle knih Bohumila Hrabala *Kdo jsem a Ze zápisníku zapisovatele*.

1.	Apollinaire, Guillaume	36.	Krejcarová, Honza
2.	Babel, Isaak	37.	Kroutvor, Josef
3.	Backett, Samuel	38.	Lao-c´
4.	Barthese, Roland	39.	Lukasc, Georg
5.	Basiková, Barbara	40.	Mácha, Karel Hynek
6.	Baudelaire, Charles	41.	Malamud, Bernard
7.	Bezruč, Petr	42.	Mallarmé, Stephane
8.	Boeume, Jakob	43.	Marcel, Gabriel
9.	Camus, Albert: Cizinec	44.	Marx, Karl
10.	Céline, L. F.: Smrt na úvěr	45.	Marysko, Karel
11.	Čechov, Anton Pavlovič	46.	Moody, Raymond A.
12.	Dali, Salvador	47.	Morpurgo-Tagliabue, Guido
13.	De Micheli, Mario	48.	Nadar
14.	Deml, Jakub	49.	Nezval, Vítězslav
15.	Dvořák, Rudolf	50.	Nietzsche, Fridrich
16.	Eliot, T.S.	51.	Pondělíček, Ivo
17.	Eluard, Paul	52.	Rabelaise, Francois
18.	Erasmus Rotterdamský	53.	Rilke, Reiner Maria
19.	Ferlinghetti, Lawrence	54.	Rimbaud, Jean Arthur
20.	Freund, Sigmund	55.	Ripellino, Angelo Maria
21.	Friedman, B.H.	56.	Sandburg, Carl
22.	Frýdl, Antonín	57.	Sartre, Jean Paul
23.	Fussmann, Klaus	58.	Seifert, Jaroslav
24.	Gautier, Théophile	59.	Seneca
25.	Green, Graham	60.	Schopenhauer, A.
26.	Hašek, Jaroslav	61.	Schulz, Bruno
27.	Jaspers, Karl	62.	Skácel, Jan
28.	Jesenin, Sergej	63.	Šklovskij, Viktor
29.	Joyce, James	64.	Teige, Karel
30.	Kafka, Franz	65.	Třešňák, Vlastimil
31.	Kant, Immanuel	66.	Tyňanov, Jurij
32.	Kerouac, Jack	67.	Ungaretti, Giuseppe
33.	Klíma, Ladislav	68.	Vyleťal, Valdemar
34.	Kolář, Jiří	69.	Windelband, Vilém
35.	Komenský, Jan, Ámos	70.	Zumr, Josef

10 Obrazové přílohy

Fotografie pochází z monografie *Spisovatel Bohumil Hrabal* Tomáše Mazala.

Bohumil Hrabal píše v bytě na sídlišti Sokolníky v Praze

T. S. Eliot
Das wüste Land

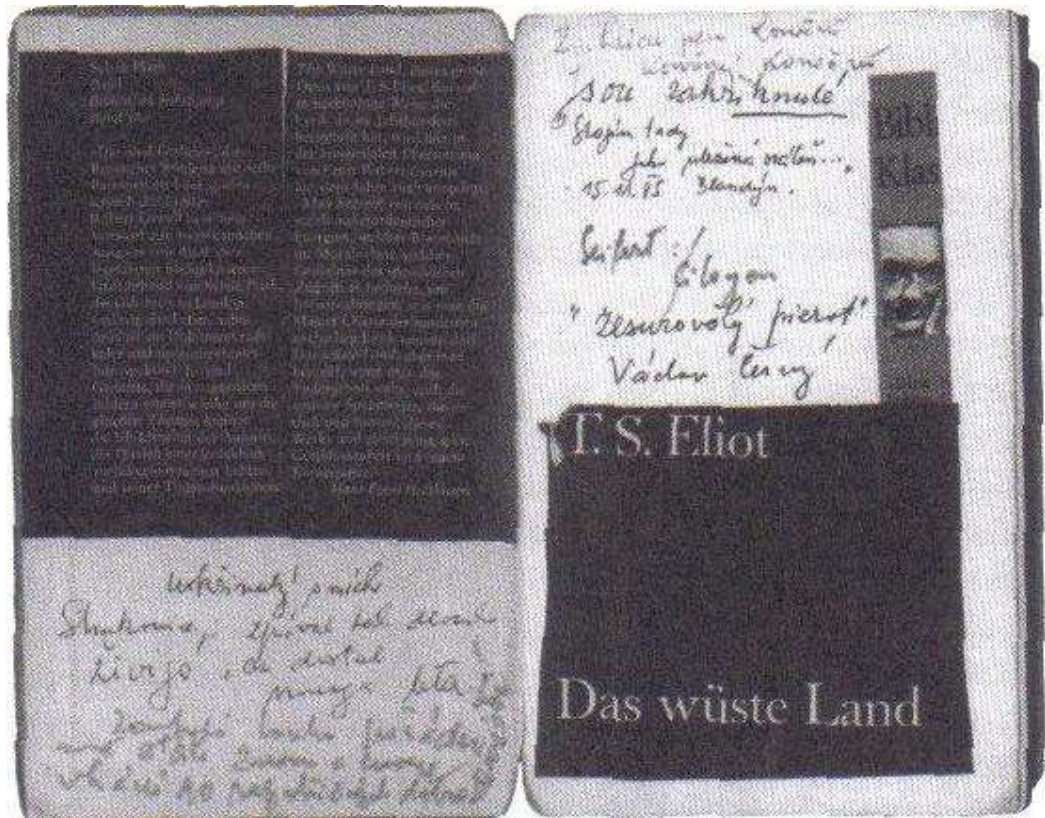
Englisch und deutsch

Übersetzt von Ernst Robert Curtius
Mit einem Vorwort
von Hans Egon Holthusen

Ju' s'naa nyl'eu,
u' phoopa u'naa
Do ma'it

Suhrkamp Verlag

Titulní list Hrabalovy knihy *Das wüste Land* od T. S. Eliota

T. S. Eliot, vydání z roku 1975

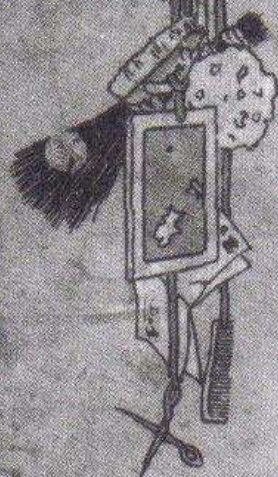

Salvador Dalí, vydání z roku 1935

Lao-Tsiova kanonická kniha z roku 1920

7 LEDAJÁČKA LEDAJÁK.

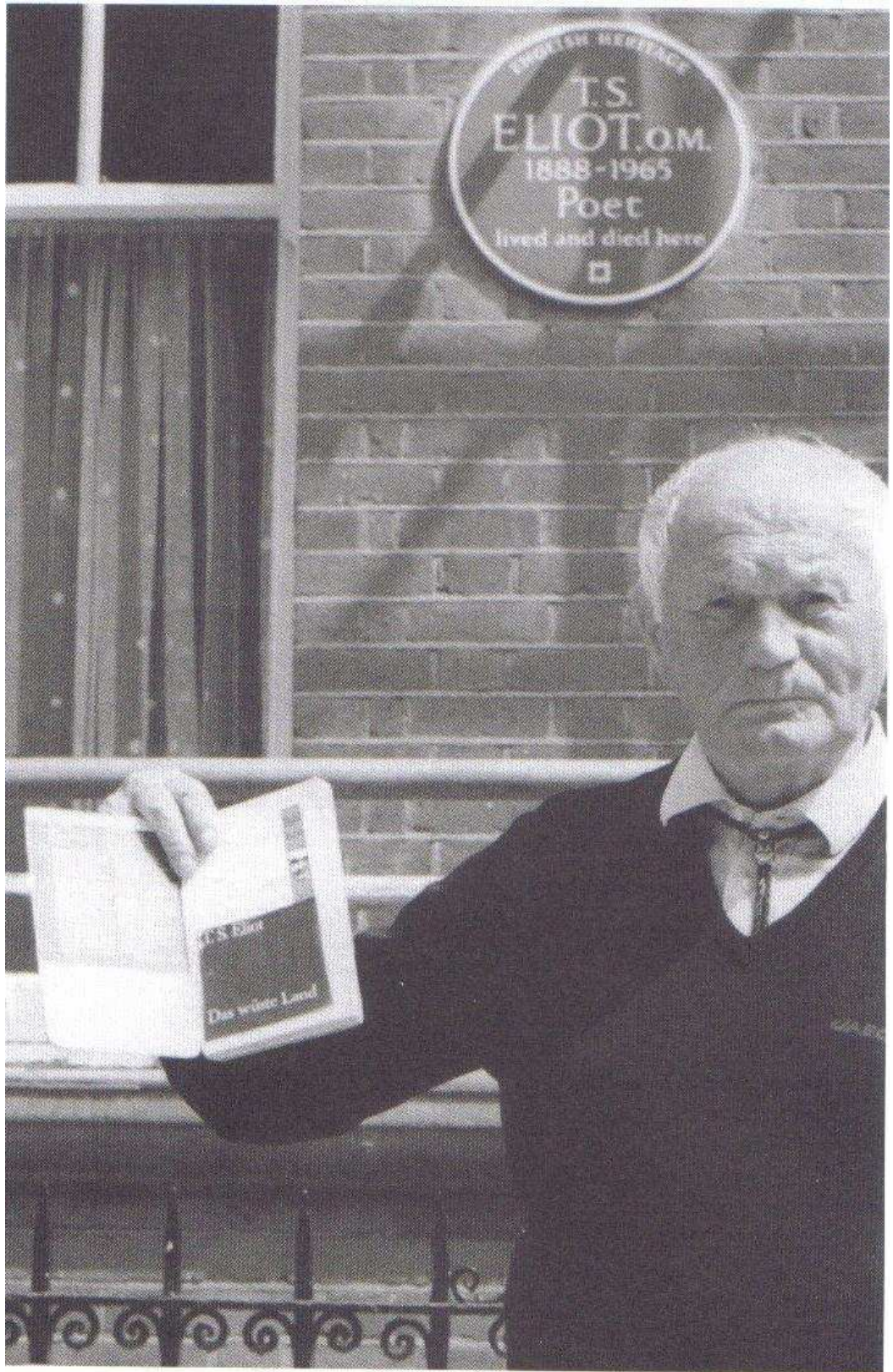

Veselé, zároveň však poučné vypravování
● LEDAJÁKU IVÁNKOVI.

NAKLADATEL E. WEINFURTER, ČESKÝ KNIL
V PRAZE.

Z *Ledajčka Ledaják* z roku 1920

Bohumil Hrabal před domem T. S. Eliota v roce 1990

11 Písemná pozůstalost Bohumila Hrabala ve fondu Památníku národního písemnictví

12/3/98

Písemná pozůstalost Bohumila Hrabala z archivu Pražské imaginace (nabídka pro LA PNP)

Jde o materiály z archivu Pražské imaginace – především původní strojopisy a další podklady pro Sebrané spisy Bohumila Hrabala (SSBH), dále pak neutříděné písemnosti, nalezené po autorově smrti v jeho bytě v Kobylisích (včetně fotografií a různých dokumentárních drobností).

A – Původní strojopisy

- A1939 Dni a noci. [Popis viz SSBH 1/211.] ✓
- A1940 Obrázky bez rámu. [Popis viz SSBH 1/212.] ✓
- A1947 Křehký dluh. [Popis viz SSBH 1/212, 222-223.] ✓
- A1949 Starý Werther. [Popis viz SSBH 2/228.] ✓
- A1950 Karlovi na památku. [Popis viz SSBH 2/228.] ✓
- A195011 Listopad 1950 [Popis viz SSBH 2/229.] ✓
- A195012 Krásná Poldi. Epos. Listopad - prosinec 1950. [Popis viz SSBH 2/229.] ✓
- A195012a Krásná Poldi. Epos. Listopad - prosinec 1950. [Originál strojopisu, 40 s. 15 x 26 cm / sešitých rychlovačem v kartonových deskách, rub obchodních papírů.] ✓
- A1952 [Strojopisy použité pro přípravu 3. svazku SSBH. Popis viz 3/267-271.] ✓
- A1953 Fragmenty. [Strojopisy publikované v ediční poznámce ke 4. svazku SSBH. Popis viz 4/406.] ✓
- A1967 Morytáty a legendy. [Autorský strojopis s technickou přípravou vydání D1968. Popis viz SSBH 5/442.] ✓
- A1967a Pohádka. Filmová povídka. Tvůrčí skupina Šmída-Fikar 1967. [Popis viz SSBH 7/282.] ✓
- A1968 Obrázky bez rámu. Etudy které zbyly. [Popis viz SSBH 5/442.] ✓
- A1968aa Etudy. 1968. [Torzo originálu Poupata. Částečný popis viz SSBH 2/229, 1/213.] ✓
- A1968ab Poupata. Křehké i rabiátské texty z let 1938-1952. [Popis viz SSBH 2/229.] ✓
- A1968ac Poupata. Křehké i rabiátské historie (sic!) z let 1938-1952. [Technická příprava vydání.] ✓
- A1969 Domácí úkoly (Úvahy a rozhovory). [Torzo autorského strojopisu s technickou přípravou vydání D1970a.] ✓
- A1971 Tři teskné grotesky. [Popis viz SSBH 2/228.] ✓
~~{5.6.3, 2.10, 3.33, 12.14.13; S 2.4} + P†~~
- A1972 Hrabal, Bohumil: Postřižiny. [Popis viz SSBH 16/402. Vázáno v pevných plátěných deskách červené barvy. Dodatečně byly nalezeny desky s prvními dvěma texty, takže fyzicky dnes chybí pouze poslední text (8.20).] ✓
- A1972b Etudy, které zbyly. Texty, 1972. [Originál strojopisu, vázáno v pevných plátěných deskách červené barvy. 120 str. A4 (+ titulní listy + vakáty), stránkováno strojem vlevo nahoře (1-120). Na vakátech vlepeny fotografie B. H. Obsah: Obrázky bez rámu (1-15), Etudy, které zbyly (16-23), Mrtvomati (24-46), Doktoři sub auspiciis (47-63), Pavlačové anekdoty (64-120).] ✓
- A1974 [Strojopisy použité pro přípravu 8. svazku SSBH. Popis viz 8/310-312.] ✓
- A1975 Slavnosti sněženek. Povídky. [Popis viz SSBH 8/305-306.] ✓
- A1975a Slavnosti sněženek. Povídky. [Popis viz SSBH 8/306.] ✓

- A197705 **Postřižiny**. Filmová povídka. Bohumil Hrabal/ Jiří Menzel. Filmové studio Barrandov, DS dr. M. Brože, květen 1977 ✓
- A1979 **Nymfy v důchodu**. Pohádka. [Popis viz SSBH 10/359.] (xerox) ✓
- A1980aa **Domácí úkoly a literatura**. [Popis viz SSBH 12/413.] ✓
- A1980ab **Domácí úkoly a literatura**. [Popis viz SSBH 15/413.] ✓
- A1981 **Jarmilka**. [Popis viz SSBH 3/269.] ✓
- A198102 **Tato kniha textů...** [Popis viz SSBH 12/411.] ✓
- A198102a **Starý Werther**. [Popis viz SSBH 2/228.] ✓
- A198102b **Atomová mašina Perkeo**. [Popis viz SSBH 3/267-268.] ✓
- A198210 **Život bez rukávů**. Říjen 1982. [Autorský přepis deníků Josefa Jíry s množstvím fotografií.] ✓
- A198401 **Svatby v domě**. Dívčí románek. (původní strojopis!) ✓
- A198401a **Svatby v domě**. Dívčí románek. [Popis viz SSBH 11/567.] ✓
- A198407 **Dandy v montérkách**. Esej. [Popis viz SSBH 12/413.] ✓
- A198411 **Vita nuova**. Kartinky. [Popis viz SSBH 11/567-568.] ✓
- A198411a **Vita nuova**. Kartinky. [Popis viz SSBH 11/568.] ✓
- A1985aa **Pražská ironie**. [Popis viz SSBH 15/390-394.] ✓
- A1985ab **Pražská ironie**. [Popis viz SSBH 15/394.] ✓
- A1985ba **Sémantický zmatek**. Konfrontáž textů. [Popis viz SSBH 15/394-395.] ✓
- A1985bb **Sémantický zmatek**. Konfrontáž textů. [Popis viz SSBH 15/395-396.] ✓
- A1985bc **Sémantický zmatek**. Konfrontáž textů. [Popis viz SSBH 15/395-396.] ✓
- A1985ca **Naivní fuga**. Křik. [Popis viz SSBH 16/403.] ✓
- A1985cb **Naivní fuga**. Křik. [Popis viz SSBH 16/403.] ✓
- A1985da **Klíčky na kapesníku**. [Popis viz SSBH 17/376.] ✓
- A1985db **Klíčky na kapesníku**. [Popis viz SSBH 17/376.] ✓
- A1985dc **Klíčky na kapesníku**. [Popis viz SSBH 17/376.] ✓
- A1985dd **Životopis trochu jinak**. Pásmo. [37 s. A4, výstřižky z opisu textu 17.1, nalepené na listy kancelářského papíru.] ✓
- A1985de **Klíčky na kapesníku**. Pásmo odpovědí na interview s panem Szigetím. [22 s. A4, originály C1988a (část, str. 7-27).] ✓
- A1989 **Listopadový uragán**. [Popis viz SSBH 13/380-381.] ✓
- A1990 **Ponorné říčky**. [Popis viz SSBH 13/381-382.] ✓
- A1991 **Růžový kavalír**. [Popis viz SSBH 13/382-384.] ✓
- A1992 **Aurora na mělčině**. [Popis viz SSBH 14/278-279.] ✓
- A1993 **Večerníčky pro Cassia**. [Popis viz SSBH 14/279-281.] ✓
- A1995 **Balony mohou vzlétnout**. [Popis viz SSBH 14/281-282.] ✓
- A199612 **Kdo jsem**. [Dochované původní strojopisy textů 12. svazku SSBH. Popis viz 12/412-414.] ✓
- A199615 **Domácí úkoly**. [Dochované původní strojopisy některých textů 15. svazku SSBH.] ✓
- A199616 **Naivní fuga**. [Dochované původní strojopisy dvou textů 16. svazku SSBH.] ✓

- A199617 **Klíčky na kapesníku**. [Dochované původní strojopisy pěti textů 17. svazku SSBH.] ✓
 A199618 **Ze zápisníku zapisovatele**. [Dochované původní strojopisy textů 18. svazku SSBH.] ✓
 A199619 **Dodatky**. [Dochované původní strojopisy textů 19. svazku SSBH.] ✓
 (neozn) **Básnění**. Xerokopie podkladů pro 1. svazek SSBH. ✓
 (neozn) **Jednotlivé strojopisy**. Původní strojopisy i kopie jednotlivých textů, zařazených do SSBH. ✓

B – Přípravné doklady

- B1966 Hrabal, Bohumil: **Toto město je ve společné péči obyvatel**. [Sloupcové korektury D1967. ✓
 Popis viz SSBH 5/441.]
 B1969 Hrabal, Bohumil: **Domácí úkoly** (Úvahy a rozhovory). [Sloupcové korektury D1970a před
 redakčními zásahy.] ✓
 B1980 **Kluby poezie**. Balada. [Popis viz SSBH 16/403-404.] ✓

J – Scénáře

- J1964 Hrabal, Bohumil: **Perličky na dně**. FILMOVÉ STUDIO BARRANDOV. [Literární scénář:
 Bohumil Hrabal a: Věra Chytilová, Jiří Menzel, Jan Němec, Evald Schorm, Ivan Passer a Jaromil
 Jireš.] ✓
 J196403 Hrabal, Bohumil: **Fádní odpoledne**. [Technický scénář: Ivan Passer.] ✓
 J196404 Hrabal, Bohumil: **Romance**. [Technický scénář: Jaromil Jireš.] ✓
 J196405 Hrabal, Bohumil: **Velká cena** (Umřel nám pan Baltisberger. [Technický scénář: Jiří
 Menzel.] ✓
 J196412 Hrabal, Bohumil: **Baron Prášil** (Sběrné surovosti). KRÁTKÝ FILM PRAHA. [Technický
 scénář: J. Herz, V. Skalský.] ✓
 J196501 Hrabal, Bohumil: **Římské orgie**. Malá bláznivá komedie. FILMOVÉ STUDIO
 BARRANDOV. [Scénář: Bohumil Hrabal, Vladimír Bor. Nerealizováno.] ✓
 J196503 Hrabal, Bohumil: **Sběrné surovosti (Baron Prášil)**. KRÁTKÝ FILM PRAHA. [Technický
 scénář: Juraj Herz.] ✓
 J1969 Hrabal, Bohumil: **Skřivánci na niti**. FILMOVÉ STUDIO BARRANDOV. [Technický scénář:
 Bohumil Hrabal a Jiří Menzel.] ✓
 J1970 Hrabal, Bohumil: **Bambíni di Praga čili Pábitelé**. Strojopis scénáře. ✓
 J197007 B. Hrabal - O. Očenáš: **Andělské oči**. Komedie. FILMOVÉ STUDIO BARRANDOV.
 [Nerealizováno.] ✓
 J197703 Hrabal, Bohumil: **Postřižiny**. Filmová povídka (synopse). FILMOVÉ STUDIO
 BARRANDOV. ✓
 J197811 Hrabal, Bohumil: **Příliš hlučná samota**.
 FILMOVÉ STUDIO BARRANDOV. [Nerealizováno.] ✓
 J197902 Hrabal, Bohumil: **Slavnosti sněženek**. Filmová povídka. FILMOVÉ STUDIO
 BARRANDOV ✓
 J198002 Hrabal, Bohumil: **Krasosmutnění**. Synopse. FILMOVÉ STUDIO BARRANDOV. ✓
 J198206 Hrabal, Bohumil: **Slavnosti sněženek**. Technický scénář. FILMOVÉ STUDIO
 BARRANDOV ✓
 J1983 Hrabal, Bohumil: **Hlučná samota**. DIVADLO NA ZÁBRADLÍ (xerox) ✓

